

CARTULARI de la Catalunya Comtal

PORTAVEU DE

L'INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA

AQUESTA PUBLICACIÓ ES DISTRIBUEIX ALS CENTRES OFICIALS I CULTURALS DEL NOSTRE PAÍS I A L'ESTRANGER

RELACIÓ DELS CASALS CATALANS QUE REBEN EL CARTULARI DE L'INSTITUT

DINS L'ESTAT ESPANYOL:

- Associació Espai Catalunya Topalekua- Sant Sebastià - Donostia.
- Cercle Català d'Araba. - Gazteiz-Vitoria.
- Cercle Català de Madrid - Madrid.
- Casa Catalana de Saragossa - Saragossa.
- Casa de Catalunya de Sevilla - Sevilla.
- Casal Català de Tenerife - Adeje (Tenerife).
- Cercle Català de Menorca - Maó.
- Fundació Carles Salvador - Benassal - Castelló

A L'ESTRANGER:

ALEMANYA:

- Centre Català de Munic.- München.
- Associació Catalana d'Hamburg "El Pont Blau".

ARGENTINA:

- Associació Catalana de Socors Mutus "Montepio de Montserrat"- Buenos Aires.
- Casal Català de Bahía Blanca - Bahía Blanca.
- Casal de Catalunya de Buenos Aires - Buenos Aires.
- Les Quatre Barres Castelar - Castelar - Buenos Aires.
- Centre Català de Mendoza - Mendoza.
- Centre Català de Rosario - Rosario.
- Centre Català de Venado Tuerto - Venado Tuerto, Santa Fe.
- Casal Català de Mar del Plata.
- Casal de Catalunya de Santa Fe.
- Casal Català de Córdoba - Córdoba.
- Casal dels Països Catalans de la Plata - La Plata.
- Casal de Catalunya de Paraná - Paraná, Entre Ríos.
- Centre Català de Capitán Sarmiento - Capitán Sarmiento.

AUSTRIA:

- Casal Català de Viena - Viena.

BELGICA:

- Casal Català de Brussel·les - Etteerbeek - Tevueren.

COLÒMBIA:

- Comunitat Catalana de Colòmbia - Santa Fe de Bogotà, DC.

BRASIL:

- Associação Cultural Catalonia - São Paulo-SP.

CANADÀ:

- Casal Català de Vancouver - Burnaby, BC
- Casal dels Països Catalans de Toronto - Toronto, ON

COSTA RICA:

- Casal Català de Costa Rica - San José.

CUBA:

- Societat de Beneficència de Naturals i Descendents de Catalunya - La Habana.

EL SALVADOR:

- Casal Català d'El Salvador - El Salvador.

EQUADOR:

- Casal Català de Quito - Quito
- Casal Català de Guayaquil
- Casal Català "Jorge Butinà" - Cuenca.

FRANÇA:

- Cercle Català de Marsella - Marseille.
- Casal Català de Tolosa de Llenguadoc - Toulouse.
- Casal de Catalunya de París - París.
- Centre Cultural Català de Perpinyà - Casal Jaume I - Perpinyà.
- Casal Català de Grenoble - Grenoble.
- Centre Català d'Occitània - Samazan.
- Casal Català de Nantes "Tirant lo Blanc" - Nantes.

ITÀLIA:

- Associació Catalans a Roma - Roma.

JAPÓ:

- Centre Català de Kansai - Osaka.
- Casal Català Tokyo - Tòquio

LUXEMBURG:

- Centre Català de Luxemburg - Luxemburg.

MÈXIC:

- Orfeó Català de Mèxic, A.C. México D.F.
- Casal Català de la Península del Yucatán - Mèrida, YU.

PARAGUAI:

- Centre Català d'Asunción - Asunción.

SUÏCIA:

- Les Quatre Barres d'Estocolm - Stockhom.

SUÏSSA:

- Centre Català de Lausana - Lausanne.
- Casal Català de Zurich - Zurich.
- Centre Català de Basilea - Birsfelden.

URUGUAI:

- Casal Català de Montevideo - Montevideo.

VENEÇUELA:

- Centre Català de Caracas - Caracas.

XILE:

- Centre Català de Santiago de Xile - Santiago de Xile.

Feu una Subscripció a la revista Cartulari i per
rebéreu els dos exemplars que s'editen
semestralment

14€
l'any

Si esteu interessats a posar publicitat a la nostra revista truqueu al telèfon
que surt més baix i us informarem en tot el que necessiteu.

Si truqueu i dieu que heu vist aquesta informació, tindreu un preu especial

Tant per la subscripció com per la publicitat el telèfon i e-mail de contacte:

93 325 77 91 - institut@cartulari.cat

Edita: Institut d'Estudis Històrics
Medievals de Catalunya

Jaume Bertomeu
Editor

Lluïsa Goberna
Directora

Jordi Sotorra
Consell de Redacció

Manel Esteban
Consell de Redacció

Aquest CARTULARI és el portaveu de l'Institut, de publicació semestral. És una entitat convenientment legalitzada i domiciliada al Cap i Casal de Catalunya, i que té per finalitat aplegar als afeccionats a la història medieval de Catalunya i altres activitats del nostre País.

EDITORIAL

D'ençà que l'Institut va començar a editar el Cartulari, en tots aquests anys sempre ha sortit en portada alguna imatge relacionada amb les nostres visites i sortides culturals: esglésies (basíliques, catedrals, ermites), castells, monestirs, i també un gran nombre de museus. En l'anterior número, en què sortia un detall del Museu Centre d'Interpretació Lluís Companys, que vam anar a visitar, hi apareixia una imatge del President, o sigui, sempre hi ha una vinculació amb algun reportatge o article de l'interior.

Ha estat així, diguem que com una senya de identitat, durant tot aquest temps Però amb els anys hi ha una evolució i les circumstàncies del moment actual també hi tenen un paper significatiu.

Com veureu, en aquesta ocasió, hem posat en portada d'aquest número 41 una magnífica il·lustració que representa la República Catalana, creació del dissenyador i il·lustrador Isaac Zamora i Sitjà (Tobuushi), que va contestar afirmativament a la nostra demanda de si seria possible posar-la en portada, ja que ens semblava genial, tant per allò que representa com a emblema com per la qualitat de la il·lustració. Des d'aquestes pàgines li agraïm el seu consentiment i la seva col·laboració per poder-la reproduir i publicar.

Encara que fa molts anys que estem al peu del canó, treballam amb entusiasme i, mentre el mantinguem, seguirem endavant. Aquesta portada forma part d'aquest entusiasme i encara que sembli una nimietat, ens ve molt de gust publicar-la, la trobem molt suggestiva i evocadora, representa molt per a nosaltres. Representa el que van votar més de dos milions de persones i això té un pes molt important que no hem d'oblidar. La força de la gent, sobretot pacífica, però fermament decidida, pot amb moltes coses que semblaven impossibles d'aconseguir. El pas del temps ho ha demostrat en diversos moments clau de la història i ara sens dubte és un d'aquests moments... donec perficiam.

Lluïsa Goberna

Redactors

Col·laboradors:

Carles Aparicio
Elvira Bertomeu
Bartomeu Bioque
Ramon Canyelles
Laura Egea
Armand Estesó
Toni Font
Maribel Gallèn
Àngel Gordon
Glòria Jara
Jaume Martell
Eliseu Massana
Robert Porta
Nati Regàs
Maruchi Ripoll
Judit Sogas
Joana Tarín
Manel Tosca
Xevi

Maquetació i Disseny

Lluïsa Goberna

Corrector:

Joan Anton Font

Webmaster:

David Ballesteros

Redacció i

Administració:

Casanova, 43,
Esc. Dret. Entl. 3r.
08011 BARCELONA
Tel. 93 325 77 91

E-mail:

institut@cartulari.cat
estament@cartulari.cat
www.cartulari.cat

Capçalera:

Copy-Art-Institut.

Impressió:

Copyluz

Dipòsit Legal:

B-51863-01

Els articles signats són de la sola responsabilitat de l'autor i l'equip del Cartulari no necessàriament ha d'estar d'acord amb el contingut dels mateixos.

SUMARI

Portada. Il·lustració República Catalana.....	1
Casals Catalans. D'arreu del món.....	2
Editorial. Redacció i administració.....	3
Ressenya d'activitats.....	5
Sopar d'Estiu. Presentació Cartulari 40.....	6
Racons de Barcelona.....	50
Conferència.....	51
Truc d'en Xevi.....	52

Il·lustració portada: República Catalana,
autor Isaac Zamora i Sitjà (Tobuushi)

Foto contraportada: Torre del Castell de Lourdes

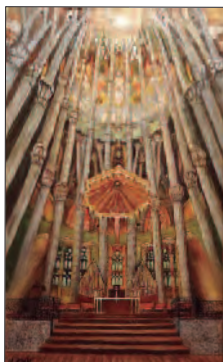
Monedes catalanes.....8

“La moneda, en forma de peces de metall i generalment rodones han tingut un paper important en totes les civilitzacions des de fa aproximadament 12.000 anys, el que constitueix una font documental de gran valor”...

Gaudí vist per Maruchi Ripoll.....14

Sempre atenta als grans esdeveniments, no em va passar per alt quan Benedití XVI va erigir en Basílica la Sagrada Família. Vaig assumir el repte de pintar l'interior de la Basílica, sense perdre de vista que havia de posar a prova el meu talent mil·limètric...

Vestimenta Medieval s.XV.....18

Com ja s'ha dit i mostrat en l'apartat de Roba de sota de dona, en un sarcòfag del campanar del temple parroquial de Santa Maria d'Agramunt es van recuperar una lligadura i una còfia.

Ruta per la Val d'Aran, Occitània, Alts Pirineus i Pallars Sobirà.....26

Vielha, Artiga de Lin, Uelhs deth Joeu, Coves de Bétharram, Castell de Lourdes, Port de la Bonaigua, Espot i Estany de Sant Maurici. La nostra ruta va començar el divendres...

Mafalda de Pulla.....40

Mafalda, comtessa de Barcelona i vescomtessa de Narbona, va néixer cap al 1059 o 1060 a Sicília, filla de la princesa longobarda Sikelgaita de Salern i el seu marit, el noble normand Robert Guiscard d'Hauteville, duc de...

La Música Medieval segons l'artista Carandell 44

Quan es neix amb una habilitat innata, molt sovint es desenvolupa abans que aprenentatges tan primers com el de caminar, parlar,... és el cas de Joan Pujol i Carandell. Nascut a principis de la dècada de...

RESSENYA D'ACTIVITATS

28 de juny de 2019

Es va celebrar el Sopar d'Estiu i presentació del **CARTULARI** número 40. L'esdeveniment va tenir lloc al **Restaurant El Trapío** de Barcelona.

26 de setembre de 2019

Conferència a la Biblioteca Pública Arús de Barcelona amb el títol "**ELS MISTERIS DE MARIA MAGDALENA**". A càrrec d'**Àngel Gordon**.

11, 12 i 13 d'octubre

Sortida cultural a la Val d'Aran i sud de França. Hospedatge a l'**Hotel Ostau d'Oc** a Vielha.

Racó de poesia

LLIBERTAT

Aixeco els meus braços cap al cel
per tocar aquell estel
que juntament amb quatre barres em farà
ser més fidel.

Vull demostrar a la meva terra
que res no em pot aturar.

Ella em donava la força per lluitar
i poder-me enamorar.

El sol besava la meva ànima
i em feia la sang bullent.

Les paraules s'han fet silenci
i els meus llavis han emmudit.

Heu embolcallat els meus versos
Convertint-los en insults i heu encegat
el meu camí cap a la llibertat.

A la nostra terra catalana,
ja no ens deixen respirar.

Ens heu robat les paraules
per ser un estat lliure
cap a una Catalunya
que ha perdut la seva felicitat
però una espurna d'esperança
sé que vindrà a veure'm aviat
per acompanyar-me en el meu somni triomfant.

Regalant a la meva **TERRA** la paraula **LLIBERTAT!**

Autora
Raquel Serra

Per Jordi Sotorra

Com ja s'ha fet en altres ocasions, aquest any el sopar d'estiu i presentació del Cartulari 40 ha tingut lloc en el restaurant el Trapio, en el menjador reservat per a nosaltres, decorat amb plantes que donen ambient d'estiu i frescor.

A mesura que anaven arribant els assistents a l'acte, seguint la tradició, se'ls va servir una copa de cava de benvinguda mentre es saludaven i compartien converses.

La presentació del Cartulari 40 s'ha fet realitat amb molt d'esforç i creativitat. És una efemèride especial, ja que amb aquest número celebrem que enguany es compleix el 20è aniversari de la segona època d'aquesta publicació (1999 - 2019). Com a record d'aquest aniversari damunt de cada plat hi havia una postal commemorativa.

Per a gaudi dels presents el menú va consistir en un primer plat de "pica-pica" i un segon de carn o peix i postres també a escollir, tot maridat amb bons vins. Durant tot el sopar es va fer manifesta la cordialitat i van sorgir agradables tertúlies a les taules.

SOPAR D'ESTIU

PRESENTACIÓ CARTULARI 40

28 de juny de 2019

En acabar el sopar, l'Àngel Gordon va llegir unes emotives paraules en memòria d'en Lluís Goberna, que fou Cap de Redacció del Cartulari i que traspassà recentment. Tot seguit la seva filla, na Lluïsa Goberna, adreçà unes paraules d'agraïment.

Després la Lluïsa va fer com sempre un breu resum del contingut d'aquest darrer número del Cartulari, i digué que aquest també s'enviarà a la Casa de la República a Waterloo. En aquest tram final s'aprofità per anunciar que al cap de dos dies en Jaume Bertomeu complirà 91 anys, i es va fer un doble brindis en honor seu i dels 20 anys del Cartulari.

Com és costum, tot seguit es va fer la venda de números per a la rifa dels regals aportats pels assistents i dirigit i amenitzat per l'amic Àngel Gordon.

Per acabar, en Manel Esteban va fer una exposició de les properes descobertes, molt interessants, que ja té en estudi.

Com a cloenda de l'acte en Jaume Bertomeu va prendre la paraula per donar per finalitzat aquest primer semestre, tot agraint l'assistència i desitjant-nos unes bones vacances. ©

MONEDES CATALANES

des dels Carolingis
fins els Trastàmara

Per Carles Aparicio
Comanador de la Domus
Templi Barcinonensis

“La moneda, en forma de peces de metall i generalment rodones han tingut un paper important en totes les civilitzacions des de fa aproximadament 12.000 anys, el que constitueix una font documental de gran valor. La moneda catalana es remunta a les monedes emporitanes dels segles V-IV aC. Més endavant apareix la moneda catalana en el període carolingi i comtal, en què la diversitat dels sistemes monetaris medievals feia que la professió de canvista no fos senzilla en alguns moments.”

Formant els nostres comtats part del regne dels francs, a l'alta edat mitjana es van encunyar diners i òbols d'argent:

a nom de Carlemany (*Regne Franc, 2/4/742 - †Aquisgrà, 28/1/814) es van encunyar diners d'argent de 1,7 gr. a Barcelona, Girona, Empúries i Roda entre el 785 i el 814. Existeixen unes quantes variants.

a nom de Lluís I dit «el Pietós» (*Chasseneuil-du-Poitou, 16/4/778 - †Ingelheim, 20/6/840) es van encunyar diners d'argent a Barcelona, Empúries i Roda entre el 814 i el 840. Existeixen unes quantes variants.

a nom de Carles dit «el Calb» (*Frankfurt del Main, 13/6/823 - †Avrieux, 6/10/877) es van encunyar òbols a Barcelona entre el 844 i el 887. En l'anvers, creu i al voltant CARLVUS REX F, i en el revers BAR.NONA

Diner -
Lluís el Pietós

Però també existeixen imitacions carolíngies a nom de Lluís «el Pietós» i Carles «el Calb» encunyades a Barcelona en diners i òbols d'argent que poden ser episcopals o comtals al segle X.

Retrat de Carlemany

A l'extingir-se la dinastia carolíngia, en què els comtes se sentien lligats, es van afuixar els vincles que tenien amb França i es van anar afermant amb el papat de Roma fins que van posar el comtat sota la protecció d'aquest. Així, **Ramon Borrell I de Barcelona, Girona i Osona** (*Girona, 26/5/972 - †Barcelona, 8/9/1017), que es considera el primer comte independent del Casal de Barcelona, per governar amb plena autonomia, ja va començar a encun-

Diner -
Carlemany

De Guifré dit «el Pilós» (* Prada, 865 - † Barcelona, 11/8/897), de Guifré II de Barcelona i III de Girona, també anomenat Borrell I (* Girona, 874 - † Barcelona, 26/4/911), de Sunyer I de Barcelona, Girona i Osona (* Girona - † La Grassa, 15/10/954), de Miró I de Barcelona, Girona i Osona (*Girona - † Barcelona, 966), i de Borrell II de Barcelona, Girona, Osona i Urgell (*Barcelona, 947 † Castellciutat, 30/9/993), no es coneixen encunacions.

Òbol -
Ramon Borrell I

yar moneda amb el seu nom, al començament de la baixa edat mitjana; en concret un diner i un òbol d'argent. I a partir d'ell ja ho van fer tots els seus successors.

En l'anvers, les dues creus i al voltant RAIMS, i en el revers, les dues creus, tres anells i al voltant BARCA

Mancús -
Ramon Berenguer I

Berenguer Ramon I dit «el Corbat»

(*1005 - †Barcelona, 26/5/1035) va encunyar a Barcelona 4 mancusos, moneda a imitació dels dinars andalusins àrabs (*hammudí*, *tudjibí*, i *dírhama* de *Yahya al-Mu'tali b. 'Ali b. Hammud*) generalment d'or, però també d'argent, relativament corrent en la baixa edat mitjana, i 3 diners de billó. Aquests mancusos foren fabricats entre 1017 i 1036 pel prestamista i orfebre jueu Bonhom, amb una talla de 7 l'unça (3,80 gr.).

El seu fill, Ramon Berenguer I, dit «el Vell» (*1023 - †Barcelona, 26/5/1076) també va encunyar mancusos, però aquests fets pel també jueu Enneas, i cada vegada més petits; els primers de 10 l'unça (uns 2,70 gr.) fins a ésser de 15 l'unça (1,90 gr.). A més també va encunyar un parell de diners.

Els jueus catalans Bonhom i Enneas, vivien tots dos a prop del Miracle (l'actual espai del carrer del Paradís, on havia estat el temple romà), en un espai que recorda una zona residencial i que més tard va quedar fora del recinte del call major, al nord-est de la ciutat romana.

Retrat de Ramon Berenguer IV

Ramon Berenguer II de Barcelona, Girona, Osona, Carcassona i Rasès, dit «el Cap d'Estopes» (*1053 - † Sant Feliu de Buixalleu, 2/12/1082), Berenguer Ramon II de Barcelona, Girona, Osona, Carcassona i Rasès, dit «el Fratricida» (* 1050 - † Jerusalem, 1097), Ramon Berenguer III de Barcelona, Girona, Osona, Besalú, Provença i Cerdanya, dit «el Gran» (*Rodés, 11/11/1082 - † Barcelona, 1131), i Ramon Berenguer IV de Barcelona, Girona, Aragó i Ribagorça, dit «el Sant» (*Rodés, 1114 - †Lo Borg Sant Dalmatz, 7/8/1162), tan sols van encunyar diners i òbols.

Al segle XII, Alfons I rei d'Aragó y comte de Barcelona, Girona, Osona, Besalú, Cerdanya, Rosselló i Ribagorça, dit «el Cast o el Trobador» (*Regne d'Aragó, ?/3/1157 - †Perpinyà, 25/4/1196) creà una moneda de billó, resultant de l'aliatge del coure i un 33% d'argent, de 19 mm. i un pes de 1,05 gr. Amb una llei de 4 diners d'argent i 8 de lliga o coure, se la coneix amb el nom de diner de quatern, i el seu divisor, l'òbol, amb una llei de 3 diners un 25% d'argent.

Òbol -
Ramon Berenguer II

Tots dos valors van utilitzar una mateixa tipologia i van compartir la llegenda. En l'anvers, creu sobre pal, a cada costat un cercle i al voltant BARQINO, i en el revers creu que talla el cercle interior i la llegenda CI-VI-RE-:X:

L'ampliació dels dominis territorials d'alguns països durant els segles XII i XIII, i com a conseqüència, la seva expansió comercial, van produir una sèrie de transformacions en els àmbits de la vida social, política i econòmica, que va desembocar en la necessitat d'augmentar la fabricació de monedes d'or i d'argent.

Però en aquell temps, l'or no abundava mentre que l'argent era molt escàs i arribava fins i tot a cotitzar-se més que aquest, atès que no hi havia explotacions noves des de l'època romana.

Comanda de Santa Magdalena- Palau-solità i Plegamans

Casualment, al poc temps de la fundació de l'Orde dels Pobres Cavallers de Crist del Temple de Salomó, això aviat va canviar a principis del segle XIII, concretament després del nomenament del Gran Mestre fra Philippe de Pleissiez o Plaïssis (*Anjou, França, 1.165 - †12/11/1.209), el 1201. **Sembla ser que els templers anaven i venien amb els seus vaixells de les mines de Potosí a la muntanya Cerro Rico (Bolívia), d'on extreien l'argent i l'enviaven al port de la Rochelle, en la costa francesa a prop de Bretanya, per després emmagatzemar-ho a 270 km., al poble francès de Sours.**

Però en aquella època era necessària l'autorització del monarca per a la fabricació de moneda, mitjançant

de pes (el marc = 266,68 gr.); la quantitat total de pes encunyat, i l'obligació de realitzar-se en la Seca Reial, la qual a Catalunya només es trobava a Barcelona.

No obstant, una de les més rellevants prebendes de les quals, a més, gaudien els templers, sent ja el seu Mestre Provincial de Provença, Catalunya i Aragó, fra Pere de Montagut (†28/1/1232), era el lucre de concessió real sobre l'encunyació de moneda (diners i òbols de billó) que feien en la seva comanda de Santa Magdalena de Palatio Salatan – Barcelona (Palau-solità i Plegamans), i que entre febrer de 1208 i novembre de 1211, en temps de Pere I de Catalunya i II d'Aragó «el Catòlic» (*Osca, 1174 - †Muret, 12/9/1213), va ascendir a més de vuit mil sous.

En l'emissió de diners i òbols de 1213, a l'anvers, creu que talla la llegenda amb anell en els espais i al voltant -PE-TR'-RE, i en el revers, creu i al voltant BARQINO-NA.

Jaume I de Barcelona, Aragó, València, Mallorca i Urgell, dit «el Conqueridor» (*Montpeller, 2/2/1208 - †Alzira, 27/7/1276) encunya la seva primera moneda el 1222. Es tracta de la moneda de doblenc de Barcelona, fabricada amb un contingut d'argent proper a les 166 mil·lèsimes.

La seva grandària era de 17 mm. i el seu pes era de 1,13 gr.

En l'anvers, escut reial de Catalunya-Aragó i al voltant BARQINO.; i en el revers creu i al voltant IACOB' REX.

Diner de quatern - Alfons I

un decret d'emissió en el qual s'especificaven unes normes a seguir en el moment de l'encunyació: la llei, que depenia del metall; el pes, que s'indicava pel nombre de monedes encunyades a partir d'una unitat

Diner de doblenc -
Jaume I

yar en argent el 1276 i 1285. La seva grandària era de 24 mm. i de 24,2 mm., el seu pes era de 3,22 gr. i de 3,08 gr. i equivalia a 12 diners de tern.

En l'anvers, bust del rei mirant cap a l'esquerra i al voltant +PETRUS DEI GRACIA REX.; i en el revers, creu que talla la llegenda; en el 1r i 4rt. espai un anell i en el 2on. i 3er. tres punts.: CIUITAS:BACK-NONA.

Alfons II de Barcelona, III d'Aragó, I de València i Mallorca, «el Liberal o el Franc»

(*València, 4/11/1265 - †Barcelona, 18/6/1291) va encunyar a Barcelona un croat i un mig croat, tots dos d'argent. El croat tenia una mida de 24 mm. i pesava 3,12 gr.

En l'anvers, bust coronat del rei mirant cap a l'esquerra i al voltant +:ALFOSVS.DEI:GRACIA.REX.; i en el revers, creu que talla la llegenda; en el 1r i 4rt. espai un anell i en el 2on. i 3er. tres punts. -:CIVI-TAS:-:BACH-NONA.

Diner de tern -
Jaume I

Jaume II de Barcelona, Aragó, València, I Sicília, Mallorca, Sardenya «el Just»

(*València, 10/8/1267 - †Barcelona, 2/11/1327) va encunyar a Barcelona un croat.

En l'anvers, bust coronat del rei mirant cap a l'esquerra i al voltant ++IACOBUS++DEI++GRACIA++REX, i en el revers, creu que talla la llegenda; en el 1r i 4rt. espai un anell i en el 2on. i 3er. tres punts. CI++UI-TASB-ARCH-NONA.

Després va introduir la moneda de tern a l'Aragó l'any 1234; a València i Mallorca, el 1246, i l'1 d'agost de 1257 a Barcelona, on encara s'evidencia la manca d'argent suficient en encunyar un altre billó, (de 18 mm. i un pes de 1,02 gr.) que se'l coneix com diner de tern, amb tan sols un 25% d'argent, i una llei de 3 diners d'argent i 9 de lliga o coure.

En l'anvers, bust coronat del rei mirant cap a l'esquerra i al voltant +BARQINO.; i en el revers, creu que talla la llegenda; en el 1r i 4rt. espai un anell i en el 2on. i 3er. tres punts. IA-CO-BR-EX:

Però Pere II de Barcelona, III d'Aragó, I de València i Sicília, dit «el Gran» (*València, 1239 - †Vilafranca del Penedès, 11/11/1285), va crear el croat, que va encun-

Les pugeses són considerades com el primer exemple de monedes locals catalanes.

Es desconeix la data de la seva aparició, però va ser amb Alfons III de Barcelona, IV d'Aragó, II de València, I de Sardenya i Còrsega «el Benigne» (*Nàpols, 1299 - †Barcelona, 24/1/1336), qui per cert també va encunyar un croat, quan es van generalitzar els permisos per a la seva encunyació, a més de Lleida, altres localitats del comtat d'Urgell, com Balaguer, Camarasa, Àger, etc.

Una de les principals característiques d'aquesta moneda, de 13 mm. de mida i 1,5 gr. de pes, és que eren de coure o llautó, metall que les feia no tenir valor per si mateixes. Cada peça estava assegurada pel municipi per la quantitat de ¼ de diner.

En l'anvers i en el revers, branca amb tres flors de liri i al voltant :PVG:ESA:DEL:EDA

Croat -
Pere II

Florí d'or -
Pere III

Pere III de Barcelona, IV d'Aragó, II de València i d'Empúries, I de Mallorca i Sardenya dit «el Cerimoniós o el del Punyalet» (*Balaguer, 5/10/1319 - †Barcelona, 5/1/1387), va encunyar una moneda d'or de 19 mm.,

un florí i un croat. La seva mort sense descendència masculina legítima va suposar la fi de la dinastia barcelonina i tot seguit un interregne fins a la fi del compromís de Casp, que entronitzaria la dinastia Trastàmara.

En l'anvers del florí, una flor de lis i al voltant +ARAGO-REX MAR, i en el revers, figura de Sant Joan de peu i al voltant S IOHANNES B.

El croat d'argent, encunyat entre els anys 1395 i 1410 a Barcelona, té una mida de 24 mm. i un pes de 2,77 gr.

En l'anvers del croat, bust coronat del rei mirant cap a l'esquerra i al voltant +:MARTINUS:DEI:GRA:REX; i en el revers, creu que talla la llegenda; en el 1r i 4rt. espai un anell i en el 2on. i 3er. tres

Croat -
Alfons II

3,41 gr. de pes, amb una llei de 23 quirats, que va passar a denominar-se florí. Aquesta va ser la primera moneda d'or del sistema monetari català i tenia un valor aproximat de 192 diners de tern.

En l'anvers, flor de lis i al voltant +ARAGO-REX.P., i en el revers, figura de Sant Joan Baptista i al voltant S.IOHA-NNES.B.

Les monedes encunyades es van caracteritzar principalment per posseir valor intrínsec, és a dir, la moneda que circulava fins aleshores tenia un valor basat en el seu contingut de metall preciós (lleí).

Joan I de Catalunya i Aragó «el Caçador» (*Perpinyà, 27/12/1350 - †Foixà, 19/5/1396) no va fer encunyar a cap moneda a les seqües de Catalunya.

Martí I de Catalunya i Aragó «l'Humà» (*Perpinyà, 29/7/1356 - †Barcelona, 31/5/1410) va fer encunyar a la Seca de Barcelona

punts. CIUI:TAS-BACK-NONA

La moneda, com a objecte col·leccionable i bastant cobejat, ha donat lloc des del segle XVIII a una intensa activitat per part de falsaris de molt diversa naturalesa. Aquest fenomen s'ha vist intensificat des dels últims anys del segle XX per la combinació d'un important mercat numismàtic i la irrupció de tècniques més sofisticades de fabricació. Així doncs, col·leccionistes... molta cura!!! ©

Croat -
Martí I

GAUDÍ

VIST PER MARUCHI RIPOLL

Per Maruchi Ripoll
Pintora i escultora,
creadora de l'estil "Globalista"

INTERIOR DE LA BASÍLICA DE LA SAGRADA FAMÍLIA

Oli sobre tela,
mides 61X 38cm.

Sempre atenta als grans esdeveniments, no em va passar per alt quan Benedití XVI va erigir en Basílica la Sagrada Família. Vaig assumir el repte de pintar l'interior de la Basílica, sense perdre de vista que havia de posar a prova el meu talent mil·limètric, pintant a pols la concurrència de totes les columnes que incideixen en la cúpula.

Cal destacar la sobrietat dels colors de les columnes, amb el contrast de colorit del parapet i el relleu aplicat al "Crist en la Creu".

SAGRADA FAMÍLIA - Façana de la Passió - Oli sobre tela, mides 55X33 cm.

Com el seu nom indica, en aquesta façana situada a la part posterior del monument, s'observen passatges de la "Passió de Crist". A diferència de l'anterior, en aquesta vaig tenir sensacions de solitud i patiment.

Vaig pensar que en el llenç havia de neutralitzar aquestes sensacions, aportant-hi naturalesa. Per aquest motiu, el vaig rodejar de frondosos arbres amb les seves potents arrels.

FINCA GÜELL - Oli sobre tela , mides 61X38 cm.

Aquesta mansió té una imponent façana que fa imaginar que és un palau senyorial. La realitat és una de ben diferent. El comte Güell, gran prohoms català, la va encarregar a l'insigne arquitecte com a zona de quadres per a les seves cavallerisses.

El que més em va impressionar i per a mi va ser un desafiament va ser la reixa de ferro forjat de l'entrada, que mostra una complexa figura de drac, desenvolupada amb ferro forjat. Amb un treball molt delicat de pinzell, vaig aconseguir plasmar-ho en el llenç.

EL DRAC, PARC GÜELL - Oli sobre tela, mides 27X35 cm.

Aquest és un dels elements del Parc Güell que queda a la memòria dels que l'han visitat. També les múltiples reproduccions d'aquesta icona han contribuït a la seva difusió.

Des del primer moment em va fascinar per la possibilitat de relleus (amb oli) que oferia, així com la combinació de colors del "Drac" i del seu entorn, que permet obtenir en el llenç un cromatisme excel·lent.

CASA VICENS

Oli sobre tela,
mides 61X50 cm.

"La Casa Vicens" se li presenta al visitant com un castell de "Les mil i una nits". No hauria pogut ser més ostentós com a primer encàrrec del jove arquitecte.

L'edifici va ser dissenyat com una combinació de l'art àrab mil·lenari amb les formes catalanes d'aquell temps. A la part inferior, dominen aquestes i a mesura que es va ascendent, augmenten els elements d'arrelament musulmà.

És un quadre d'una insuperable combinació de colorit, que he arribat a aconseguir combinant l'estil peculiar de l'edifici amb un entorn decoratiu i relaxant, que atenua la gran explosió de colorit d'aquest.

"EL CAPRICHIO DE GAUDÍ" - Oli sobre tela, mides 61X50 cm.

Comillas (Santander)

El nom de "El Capricho" respon a la voluntat del seu client de Comillas, que li va demanar una casa de solter.

Gaudí també va voler enllaçar aquesta obra amb l'Edat Mitjana donant-li el perfil de les residències orientals.

Sempre he estat una fervent admiradora d'aquest edifici, que irradia colorit pels quatre costats i té un encant especial.

Dono un toc de pinzell a l'arbrada perquè harmonitzi millor amb el paisatge i en primera línia insereixo unes flors vermelles, que ressalten encara més el colorit de l'ambient. ©

LA VESTIMENTA MEDIIEVAL S. XV

5è i últim capítol

TOCATS

Per Jordi Sotorra

Diplomat en Genealogia
per la Societat Catalana
de Genealogia, Heràldica
i Nobiliària

Com ja s'ha dit i mostrat en l'apartat de Roba de sota de dona, en un sarcòfag del campanar del temple parroquial de Santa Maria d'Agramunt es van recuperar una lligadura i una còfia.

Sant Antoni Abat, Burgos. Finals XV

BONET

Lligadura (lligadura=qual-sevol objecte que es col·loca al cap per protegir-lo del fred o del sol) masculina sense ventalla, de forma cilíndrica o troncocònica, utilitzat pels eclesiàstics. Es podia portar damunt de la còfia

Detall taules del retaule de Sant Vicenç, 1455-1460, Jaume Huguet MNAC

BARRET

Lligadura masculina sense ventalla, (ventalla=forat per a la ventilació, especialment, d'un casc, o un capell) confeccionada amb materials flexibles com el vellut o el punt.

Detall
Sant Agustí
i
Santa Mònica,
en un sermó
de
Sant Ambrós.
Jaume Huguet,
1470 MNAC

BIRRET

Bonet de quatre puntes amb borla que portaven els doctors en teologia. Avui dia el birret dels cardenals és vermell, el dels arquebisbes morat i negre el dels clergues.

Calvari, 1475, Església Convent de Sant Agustí Vell, Barcelona, Jaume Huguet MNAC

Detall taules del retaule de Sant Vicenç, 1455-1460, Jaume Huguet MNAC

CAPELL O CAP

Barret similar al bonet però amb ales. la seva funció principal era protegir del sol. Lligadura amb ventall emprada per ambdós sexes. Els materials més comuns per a la seva confecció són preferentment drap de lli, la palma, palla, i cuir per als barrets d'estiu, o de roba, feltre, llana, ras o el vellut per als d'hivern.

Retaule de Sant Jaume, de Ferrer i Arnau Bassa. 1347. Museu Diocesà

TOCA

Teixit que s'emboïllava al cap. Era una lligadura que es podia dur ornamentant una altra peça, destinada a cobrir el cap com la còfia.

Compost per una tela fina i de color clar, tallada de forma rectangular que es podia vestir de dues maneres diferents. La manera bàsica era cobrint el cap i a voltes el coll de les dones, però també hi havien toques llargues i estretes que es col·locaven a manera de turbant morisc i eren utilitzades tant per homes com per dones. Els teixits més habituals per confeccionar-los eren les teles de lli, sedes fines i el cotó. Les toques solien ser blanques, i també podien ser negres per al dol.

Nativitat de la Verge, Vicente Macip 1525-31. Museu Catedralici de Segorbe (Castelló)

Detall taules del retaule de Sant Esteve, Grup Vergós MNAC

CÒFIA

Tocat de roba de xarxa que embolcallava el cabell. Durant els segles XIV i XV era un tocat fonamentalment femení que recollia el cabell de manera elaborada, confeccionant trenes i altres pentinats. El teixit més utilitzat era el lli, que podia ser adornat amb blondes, cintes o amb joies.

Naixement de la Verge
1485-1490,
Pedro Berruguete,
Museu Diocesà
de Palència

GARLANDA

Tocat fet amb una banda de roba o trossa circular farcit de llana i folrat de roba que tapava el cabell solt o desfet. Per bé que els homes l'utilitzaven a principis del segle XV, era fonamentalment un tocat femení, que podia ser adornat amb moltes i diverses guarnicions de tot tipus.

Detall taules del retaule de Sant Vicenç,
1455-1460,
Jaume Huguet
MNAC

Detall retaule de los Duques del Infantazgo, Marquesa de Santillana,
Jorge Inglés,
Capilla Hospital de Buitrago,
Madrid

CAPIRÓ

Consistia en una mena de caputxa, amb llarga punta i un faldó habitualment embotonat que cobria el cap i les espatlles deixant veure únicament el rostre. En arribar el segle XV es produí una innovació en la manera de

portar-lo, introduint el cap per l'obertura destinada al rostre i enrotllant la punta sobre el cap.

Era el més comú entre homes, dones i nens i solia anar a joc amb la Gramalla. S'ornamentava amb brocat i de vegades duia un folre de pells. Solia fer-se amb draps d'importació com els de Malines, Douai, Londres o Florència.

Detall taules del retaule de Sant Agustí,
Pau Vergós
MNAC

Detall taules del retaule de Sant Vicenç,
1455-1460,
Jaume Huguet
MNAC

DIADEMA

Cinta estreta confeccionada de roba o seda entreteixida o de metall que es col·locava sobre el cabell o el front a manera de diadema.

També podien ser en tires de cap fetes amb flors, cintes i metalls nobles.

*Detall taules del retaule
Naixement de la Mare de Déu
1475, taller
de Pere Garcia de Benavarri
MNAC*

CALÇAT

SABATILLES

Calçat molt similar a les sabates, amb la diferència que disposava d'una sola més fina i flexible, que permetia portar-lo amb sandàlies (Tapsins).

*Cantigas de Santa Maria
d'Alfons X el Savi*

BORSEGUÍ O ESTIVALS

Calçat de cuir masculí més alt del turmell que podia arribar fins al genoll, obert pel davant i que es podia cordar amb cordons. No tenia una sola dura com les botes, ja que es fabricava amb pell més fina.

*Camí del calvari,
retaule de
Sant Agustí,
Jaume Huguet,
1465
Museu Marès*

*Detall retaule de
Sant Miquel
i Sant Pere,
1432-1433,
Bernat Despuig
MNAC*

TAPINS

Calçat que durant els segles XV, XVI i XVII fou genuïnament femení. Era un calçat fet amb una sola gruixuda de suro que s'agafava a l'empenya de la sabata amb dues peces de roba o de cuir lligades amb cordons

El tapí es feia en pell i a la sola s'hi posaven làmines de suro. La pell es podia repussar o cobrir amb robes com el ras o el vellut. El nombre de làmines de suro variava segons l'alçada que es volgués assolir; es va arribar fins als 10 cms. Aquestes làmines de suro s'havien de reforçar amb cercols de metall.

ESCOCELLS

Aquest tipus de calçat va ser durant el segle XV quan més es va fer servir, tant per homes com per dones, així com per tot l'estament religiós. Era un calçat que no tenia taló ni puntera i la sola de suro, molt fina, s'aguantava a l'empenya amb una cinta ampla de roba o de cuir.

Es portava junt amb un altre calçat com les Sabates, Borseguins, o directament sobre el peu o les calces.

També a finals del segle XV els Escocells varen anar desplaçant les Galotxes de fusta o d'os que es van fer servir per poder portar les sabates de puntes llargues.

Adoració dels
Reis Mags, 1480,
Fernando Gallego
MNAC

Sant Sebastià Martir, 1486,
Juan de la Abadia,
Museu Lázaro Galdiano, Madrid

AVARQUES

Calçat pròpiament de pastor fetes d'un tros de cuir que fa de sola i cosit amb una cinta encreuada per lligar-la a l'empenya.

*Sant Joaquim i Santa Anna,
finals S. XV, Avila*

BOTES

Calçat similar als Borseguins, ja que es considera com una funda per als peus i cames però de menor flexibilitat i amb una sola més dura.

*Martiri de Sant Bartomeu i calvari i mort de Santa
Maria Magdalena 1465-1480, Jaume Huguet MNAC*

SOLES

Calçat semblant a les sandàlies característiques de les ordes mendicants i que són fetes d'una base rígida sobre la qual descansa el peu i de varies betes de cuir que les subjecten a l'empenya i als dits.

Detall taula de la "Vera Cruz"
Escola Castellana
(sobre 1530)
Cartuja de Miraflores

SABATES

Terme emprat més aviat per designar les sabates en general.

Calçat fet de cuir en forma de mocassí, amb la pell davantera i de l'empenya cosida als costats, que permet moltes varietats com el calçat de llengüeta. Les sabates amb la punta molt llarga apareixen a partir de finals del S. XIV.

Sabata Crackowe
s. XIV - XV

Detall retaule de
Sant Esteve 1385,
Jaume Serra
MNAC

Detall Martiri de
Santa Eulàlia 1442-1445,
Bernat Martorell MNAC

GALOTXES

Calçat més conegut actualment com Esclops. Eren de fusta i s'empraven per protegir les sabates de la pluja i el fang. Eren fetes amb sola de suro amb punta i sense taló, que tenien la forma aplatada seguint la moda francesa de finals del segle XV.

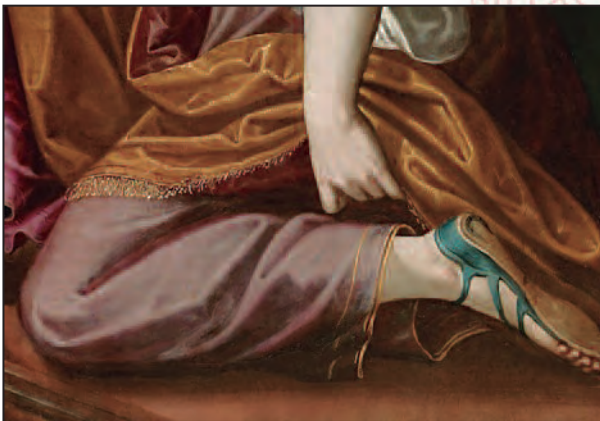
Detall retaule de Sant Jeroni, Sant Martí i Sant Sebastià,
1450, Jaume Ferrer MNAC

Detall retaule dels Sants Joans
1435-1445, Bernat Martorell MNAC

XINEL·LES

Calçat molt lleuger amb soles de cuir i agafades per dues corretges estretes que creuaven l'empenya. ©

Detall "Los desposorios místicos de Santa Catalina"
1578, Alonso Sánchez Coello

Detall escultura
de Hans Klocker,
Sant Virgilius
1490-1595

Ferran I de Castella
acollint a
Santo Domingo de Silos,
s. XV,
de Bartolome Bermejo.
Museu del Prado

RUTA PER LA VAL D'ARAN, OCCITÀNIA, ALTS PIRINEUS

Per Lluïsa Goberna

Vielha, Artiga de Lin , Uelhs deth Joeu, Coves de Bétharram, Castell de Lourdes, Port de la Bonaigua, Espot i Estany de Sant Maurici.

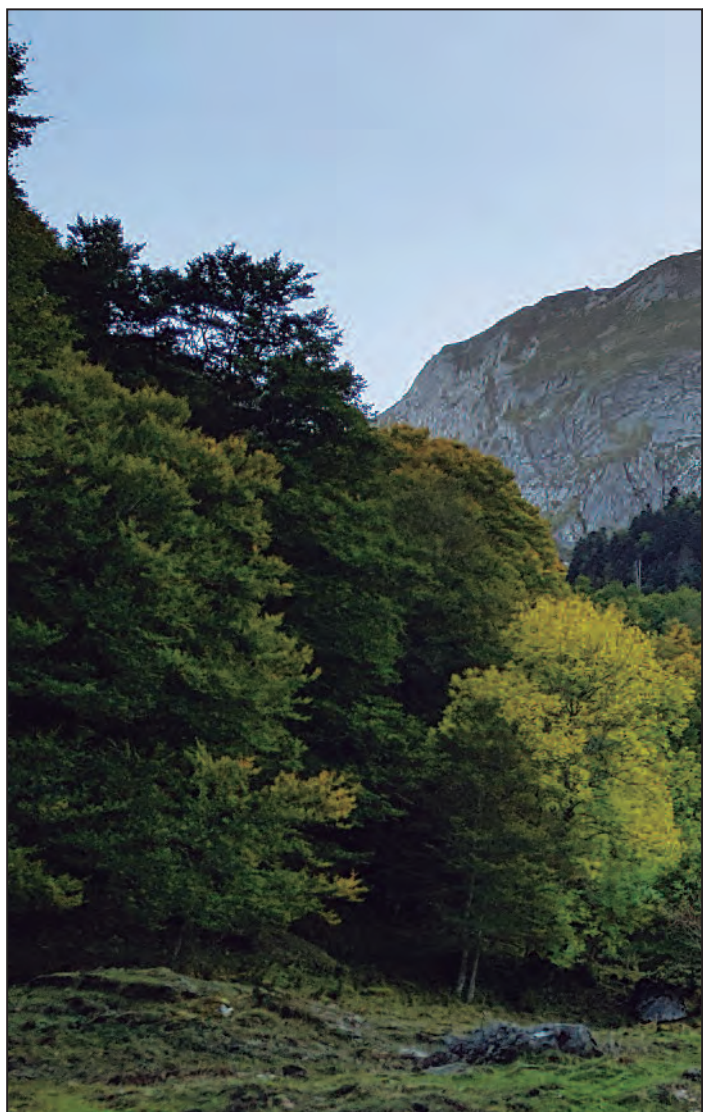
La nostra ruta va començar el divendres 11 d'octubre fins al diumenge 13. De bon matí, aquesta vegada en autocar, amb les 31 places plenes, ens vam dirigir cap a la Val d'Aran. Vam arribar al migdia al poble de Bossòst per anar a dinar al restaurant La Trastienda "Hostal Tina", on ens esperaven per oferir-nos, a qui ho hagués demanat, una boníssima "Olla Aranesa", el plat típic de la regió, que regat amb un bon vi va fer la delícia de tots els comensals.

ARTIGA DE LIN I UELHS DETH JOEU

Després d'aquest excel·lent àpat ens vam dirigir a buscar els dos minibusos que ens van pujar a l'Artiga de Lin. Aquest és un bellíssim espai natural protegit de la comarca de la Val d'Aran. Aquí es poden veure pastures, entre d'altres, de la vaca bruna dels Pirineus. **Vam estar unes dues hores gaudint d'aquells paisatges tan meravellosos, fent una bona caminada des de l'Artiga de Lin, fins als Uelhs deth Joeu, on vam gaudir de l'espectacular salt d'aigua.** Com és natural, les càmeres i els mòbils treien fum de tanta fotografia, ja que cada racó que trepitjàvem era de postal.

Al peu de la glacera de l'Aneto, el pic més alt dels Pirineus (3404 m), es troba el Forau d'Aigualluts, que porta subterràniament uns 4 km aproximadament les aigües fins a l'Artiga de Lin, on tornen a veure la llum als Uelhs deth Joeu (els Ulls de Júpiter). Va ser el 1931 quan el científic pirineista Norbert Casteret va dur a terme l'experiment d'abocar 60 kg. d'un colorant in-nocú, la fluoresceïna, al Forau d'Aigualluts (Vall de

Benasque) per provar que l'aigua que venia de la glacera de l'Aneto, després d'anar subterràniament, tornava a sortir als Uelhs deth Joeu. L'experiment va

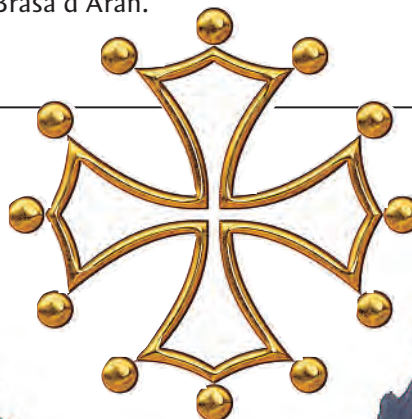
Uelhs deth Joeu

quedar totalment demostrat quan les aigües acolorides van aparèixer al mencionat Uelhs deth Joeu. El riu Joeu rep una important aportació d'aigua que ve d'aquest salt d'aigua.

Ja de camí de tornada, vam poder veure Hònt deth Gresilhon (en aranès) que dóna nom a una font força espectacular en forma de cascada i que va ser construïda el 1952.

Un cop acabat aquest llarg passeig ja ens vam dirigir

cap a Vielha, capital de la Val d'Aran, a l'Hotel Ostau d'Oc, on vam pernoctar les dues nits. Vam ser rebuts molt amablement per la Laura, propietària de l'Hotel. Com que érem molts i l'hotel no és gaire gran, ja que és un hotel familiar, una part del grup va ser redirigida a l'Hotel Bonaigua, a pocs metres, encara que els esmorzars els fèiem conjuntament tot el grup a l'Ostau d'Oc. Un hotel encantador amb habitacions amb golfes de fusta. Els sopars els vam fer al Restaurant Brasa d'Aran.

Artiga de Lin

Hònt deth Gresilhon

entre d'altres. No se sap a on mirar de tan espectacular que és cada racó.

Una de les sales més boniques de la càmera superior és la **Sala de les Aranyes**, dita així per l'agrupament d'estalactites que recorden aranyes gegants.

Es pot veure també en algunes parets els

noms dels exploradors que van entrar per primera vegada a les coves, il·luminats per torxes, el 1898.

COVES DE BÉTHARRAM

El dissabte ja enfilarem cap a França per visitar les **Coves de Bétharram**, que estan considerades les més grans de França. Aquesta visita va agradar molt a tothom, ja que a part de la gran bellesa de les coves i els aspectes interessants de la seva història i la seva formació geològica, que ens va explicar molt bé i amb molta simpatia en Paul, el nostre guia, s'hi afegeix l'atractiu d'anar **un tram caminant, un altre en un vaixell i finalment, el més divertit en un trenet per l'interior de les coves.**

Les coves van ser descobertes el 1819 per un soldat de la guàrdia de Napoleó, segons es diu. Sobre el 1836 els naturalistes de l'època comencen a interessar-se en la seva exploració. **Léon Ross, pintor i fotògraf nascut a Saint Malo i descendent de corsaris, home intrèpid, fou un dels primers fotògrafs paisatgistes dels Pirineus.** Segueix amb molt d'interès aquestes exploracions i el 1900 comença a condicionar els camins circumdants a les coves i va fer construir un pont per tal de facilitar-hi l'accés. Va fer nombroses millores com una central elèctrica, per tal de donar llum a les poblacions circumdants. També va condicionar les coves amb gran habilitat artística. **Per fi el 1903 es van obrir oficialment al públic. Léon Ross va esdevenir el promotor i director d'aquestes.**

El nostre guia ens va portar pel primer nivell, ja que les coves tenen tres nivells diferenciats, però comunicats entre si per pous verticals. Els tres pisos superiors estan excavats en èpoques diferents i són galeries mortes perquè el rierol que les formava es va desviar del seu curs. Les coves tenen 2,8 km amb un desnivell de 80 m i el recorregut del riu subterrani és de 3,5 km. S'hi pot veure una formació dita la **Campana Gegant**, que és buida i deixa anar carbonat de calci i és per on corria el llit primitiu del riu; una altra, anomenada la **Mesquita**; el **Minaret** i la **volta esculpida** pel riu, tota una meravella. **Seguint la ruta s'arriba a la Sala de les Columnes, on es pot veure una columna gegant en què hi ha una part llisa i l'altra esculpida per l'acció de l'aigua.** Creix 1 cm per segle. Hi ha innumerables formacions que recorden la vida animal i vegetal,

Seguint el recorregut es pot veure la **Columna en Formació, estalactites i estalagmites que es volen trobar i que les separen 50 cm i que, per tant, s'ajuntaran d'aquí a 5.000 anys (1 cm per segle).** A partir d'aquesta galeria es baixa per unes escales (més de 400 esglaons), uns 80 m de desnivell per arribar al nivell del riu. Trobem la **Sala Màgica**, on es pot veure la formació dita el **Claustre**, ja que sembla un monestir romànic amb les voltes i els pilars.

Coves de Bétharram

Vam deixar les galeries mortes de la part superior i vam baixar a les grutes vives. Per aquí discorre el riu subterrani. Seguint el pontet que travessa el riu, s'arriba a l'embarcador.

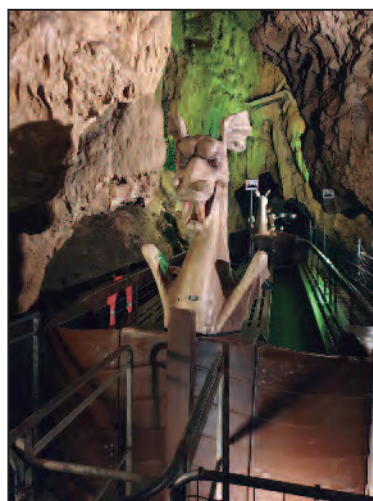
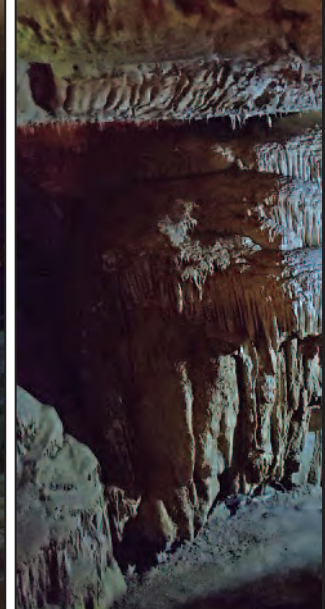
En un punt de la paret es pot veure gravat el terme en què es divideixen les coves. A l'entrada ens trobem al departament dels Pirineus Atlàntics i a partir d'aquest punt fins a la sortida al departament dels Alts Pirineus.

Arribats a la part navegable vam agafar una barca amb la proa que representa un drac, en un relaxant, però curt passeig, i vam admirar tot l'entorn de les diferents formacions. L'**Aula de l'Infern**, dit així per trobar-se en el punt més profund de la muntanya o el **Palau de les Fades**. Un cop acabat el passeig fluvial, vam tornar a caminar admirant la bellesa tan impressionant que hi han produït aquestes formacions calcàries a través de milers i milers d'anys.

Columna gegant

Passeig amb vaixell

I arribem a l'últim tram i el més divertit. Pujar en un trenet elèctric que funciona des de 1973 i que ens va portar en un recorregut força engrescador en què tots ens vam convertir una mica en nens gaudint del moment. Vam sortir força satisfets, d'aquesta visita.

Molt a prop es troba el Restaurant "La Brasserie Mont Plaisir" on vam anar a fer un excel·lent àpat i vam gaudir d'un bon servei. **A la sobretaula vam tenir el plaer d'escoltar un poema preciós i ple de simbolisme dedicat a la Llibertat i que ens va emocionar, recitat per la seva autora la Raquel Serra, membre del grup.**

CASTELL FORTALEZA DE LOURDES

Acabats de dinar i amb una petita sobretaula ens vam dirigir cap a Lourdes per visitar el Castell de Lourdes i Museu Pirinenc, que es troba a la mateixa població, dalt d'un turó. Aquesta visita a Lourdes era molt esperada per persones del grup, ja que després de visitar el Castell, volien arribar fins al Santuari i la Cova per tal de veure l'ambient i visitar-ho.

Vam fer una visita completa al Castell, que és molt gran i té moltes estances i des del qual, ja que està ubicat en un lloc estratègic, s'albiren unes magnífiques panoràmiques de la població i el Santuari. Ja que no hi havia guia en espanyol i tampoc en català, ens van donar uns fulletons-guies amb explicacions de cada una de les estances.

L'any 778 aquesta fortalesa d'origen romà va ser assetjada per Carlemany (després de la incursió per terres hispàniques

ja que el rei manava tancar a la torrassa els seus oponents. Se li deia "la Bastilla dels Pirineus". El reconegut arquitecte del rei Lluís XIV, Vauban, va proposar el 1685 diverses millores que els seus successors van anar implementant. L'any 1894 la ciutat de Lourdes va comprar el castell.

Durant el recorregut es pot veure una representació d'una cuina d'una antiga casa rural pirenaica, amb un armari que data de l'any 1769. Vam donar una volta pel cos de guàrdia i l'atalaia. Vam anar veient les diverses estances, cada una dedicada a un tema diferent;

la de la fauna pirenaica: l'os, l'isard, el trençalòs, etc.; els vestits tradicionals de les diferents valls pirinenques, espanyoles i franceses; divers mobiliari d'època, premses, útils de teixir i diverses eines de la vida rural; diverses col·leccions de ceràmica, de còpies, dibuixos, etc. Una exposició molt completa de la vida dels Pirineus.

i haver estat derrotat a Roncesvalles), ja que estava ocupada pels sarrains, amb Miret com a cabdill, que finalment es va convertir al cristianisme.

Es va convertir en residència dels comtes de Bigorre durant els segles XI i XII. Sota el regnat d'Enric IV, el castell va passar a ser possessió de la reialesa. Aquest castell durant els segles XVII-XVIII va servir de presó,

Panoràmiques des del castell. Al fons el Santuari de Lourdes

Vestits tradicionals del Pirineus

Panoràmica de la població de Lourdes des del castell.

Antiga capella de "Notre Dame de Chateau"

Castell de Lourdes dalt del turó

La majestuosa torre o torrassa fou construïda l'any 1314. Va ser primer un lloc defensiu per convertir-se posteriorment en presó reial als segles XVII-XVIII, tal com hem mencionat.

També es pot veure l'antiga capella de "Notre Dame de Chateau", dels comtes de Bigorre. En les seves vitrines (modernes) estan representats episodis de la llegenda de Carlemany.

Un lloc ple d'encant és el denominat "Esplanada dels Cavallers", on es troba un bonic jardí de rocalles i on es poden admirar unes magnífiques maquetes de l'arquitectura pirinenca en una escala d'1/10, realitzades per Margalide Le Bondidier entre 1921-1960.

EL CASTELL MUSEU PIRENAIC

L'any 1921 Louis Le Bondidier i la seva esposa Margalide (es deia Marguerite i es va canviar el nom en occità), van crear el Museu Pirenaic. La parella era una apassionada dels Pirineus. Eren consumats muntanyencs i havien pujat fins a 3000 m en pics que mai s'havien fet encarà. També practicaven esquí i Margalide fou la primera dona a practicar aquest esport als Pirineus. **Hi ha dos pics; el Pic Bondidier (3.185 m) a la Maladeta occidental i el Pic Margalide (3.241 m) al costat del Tempestats, que porten el seu nom i els recorda.**

Margalide amb les maquetes

Maqueta de Sant Bertrand de Comminges

Aquest número dels Pirineus, disponible des dels primers dies d'octubre de 2010, presenta a la portada una foto extreta de les col·leccions del Museu Pirineu. Veiem a Louis Le Bondidier i la seva dona, Margalide, a les muralles del Château Fort de Lourdes. Aquesta foto es va fer a la dècada de 1920. Il·lustra el tema principal d'aquest número, dedicat en gran mesura a la feina, la vida i la personalitat de Margalide Le Bondidier.

La parella va recopilar una gran col·lecció de la vida dels muntanyencs del Pirineu, des de finals del segle XVIII fins a principi del segle XX. Va ser una vida dedicada a la investigació i a preservar el patrimoni dels Pirineus. I gràcies a la seva gran labor de preservar aquest patrimoni avui el Castell pot contar la història natural i cultural dels Pirineus des del segle XVIII.

SANTUARI DE LOURDES

Ja acabada la visita ens vam dirigir seguint la ruta marcada a terra amb una línia blava "El Chemin du Jubilé", cap al Santuari de la Mare de Déu de Lourdes, que es troba molt a prop. Vam arribar al Santuari, ple de gent, suposem que com sempre, i ens vam dirigir a

Maqueta de Sant Martí de Canigo

La Cova on cents de persones estaven resant i cantant. La demostració de la fe de la gent congregada es palpava en l'ambient i el nombrós comerç religiós que l'envolta també és d'especial menció.

La història de l'aparició de la Verge (la Immaculada Concepció) a Bernadette la coneix més o menys tothom, només donarem unes breus pinzellades.

L'any 1858 la pastora gascona, Bernadette Soubirous va tenir unes 18 aparicions a la Gruta de Massabielle (Roca vella) i des de llavors és un centre molt important de pelegrinatge. L'església va admetre les aparicions el 1862, ja que davant de la seva convicció i fortalesa de caràcter i amb les respostes senzilles però concises que va donar durant els diversos interrogatoris a què va ser sotmesa l'església no va tenir un altra alternativa que admetre que les aparicions eren certes. **El cos de la Bernadette es conserva incorrupte al convent de Saint Gildard, de les Germanes de la Caritat, a la ciutat de Nevers (França).**

El recinte està format per tres Basíliques: la de la Immaculada Concepció, la de Nostra Senyora de Rosari i la de Sant Piu X. Hi ha diversos santuaris en el món dedicats a la devoció de la Mare de Déu de Lourdes i es troben també nombroses reproduccions de la Cova. Dins de la gruta es pot accedir a la font per beure l'aigua santificada de Lourdes. Milers de persones malaltes arriben aquí amb l'esperança de la curació. Segons dades visiten el Santuari al voltant d'uns 6 milions de persones a l'any.

Cova de les aparicions

La ciutat de Lourdes, tornant enrere en el temps, a l'edat mitjana va ser una població fortificada i una important plaça forta del comtat de Bigorre. Està situada a la planura de Bigorre, a la regió d'Occitània i al departament d'Alts Pirineus. Està banyada pel riu Gave de Pau, que en altre temps es va desviar dues vegades per donar més espai davant de la Cova als milers de pelegrins.

En acabar sortirem de França per tornar a entrar a Catalunya. Ja a Vielha, vam anar a sopar i a l'hotel per

descansar de la moguda de tot el dia, cansats però molt satisfets de tot el que havíem vist. El nostre amic Manel Esteban, organitzador d'aquestes sortides, amb el seu saber fer, sempre ens porta a visitar llocs que ens deixen un molt bon record.

PORT DE LA BONAIGUA

Diumenge al matí, després d'esmorzar i fer el check-out vam deixar l'hotel per dirigir-nos cap al Port de la Bonaigua, i des d'allí poder gaudir de la visió de

Santuari de Lourdes

Port de la Bonaigua.
Restaurant Cap del Port

Panoràmica des del riu Gave de Pau, de la Basílica, la Cova i al fons el Castell de Lourdes

cap al vessant sud dels Pirineus. Es troba entre el Pallars Sobirà i la Val d'Aran i està a 2,072 m d'altitud i és una zona de pas entre muntanyes. **Antigament era un dels pocs passos de muntanya que permetien arribar a la Val d'Aran a peu i amb animals i mercaderies. El 1964 es va obrir l'estació d'esquí de Baqueira Beret al costat aranès.** Actualment es troben als dos costats del port. Aquí es troba també el Santuari i refugi de la Mare de Déu de les Ares i el Restaurant Cap del Port, en un edifici singular de pedra, antic refugi de muntanya.

ESTANY DE SANT MAURICI

Baixant de la Bonaigua ens vam dirigir cap a Espot per agafar uns taxis 4x4 que teníem contractats perquè ens duguessin a l'Estany de Sant Maurici, que es troba al municipi d'Espot i és un llac pirinenc situat dins del Parc Nacional d'Aigüestortes. Està ubicat a 1900m d'altitud. Davant seu es pot veure la impressionant muntanya dels Encantats amb 2748 m. Les seves aigües provenen entre d'altres del riu Ratera. Té més de 1000 m de llarg.

l'Aneto i el macís de la Maladeta.

Com és lògic el primer que vam fer és fer un munt de fotografies de tot l'entorn, però la foto més emblemàtica que ens vam fer va ser la de tot el grup enlairant l'estelada que havia portat un membre del grup, en Manel Tosca. Va ser un record molt bonic i simbòlic.

És el port més important de la província de Lleida i una porta d'entrada de les depressions atlàntiques

Un cop arribats, encara que molts de nosaltres ja hi

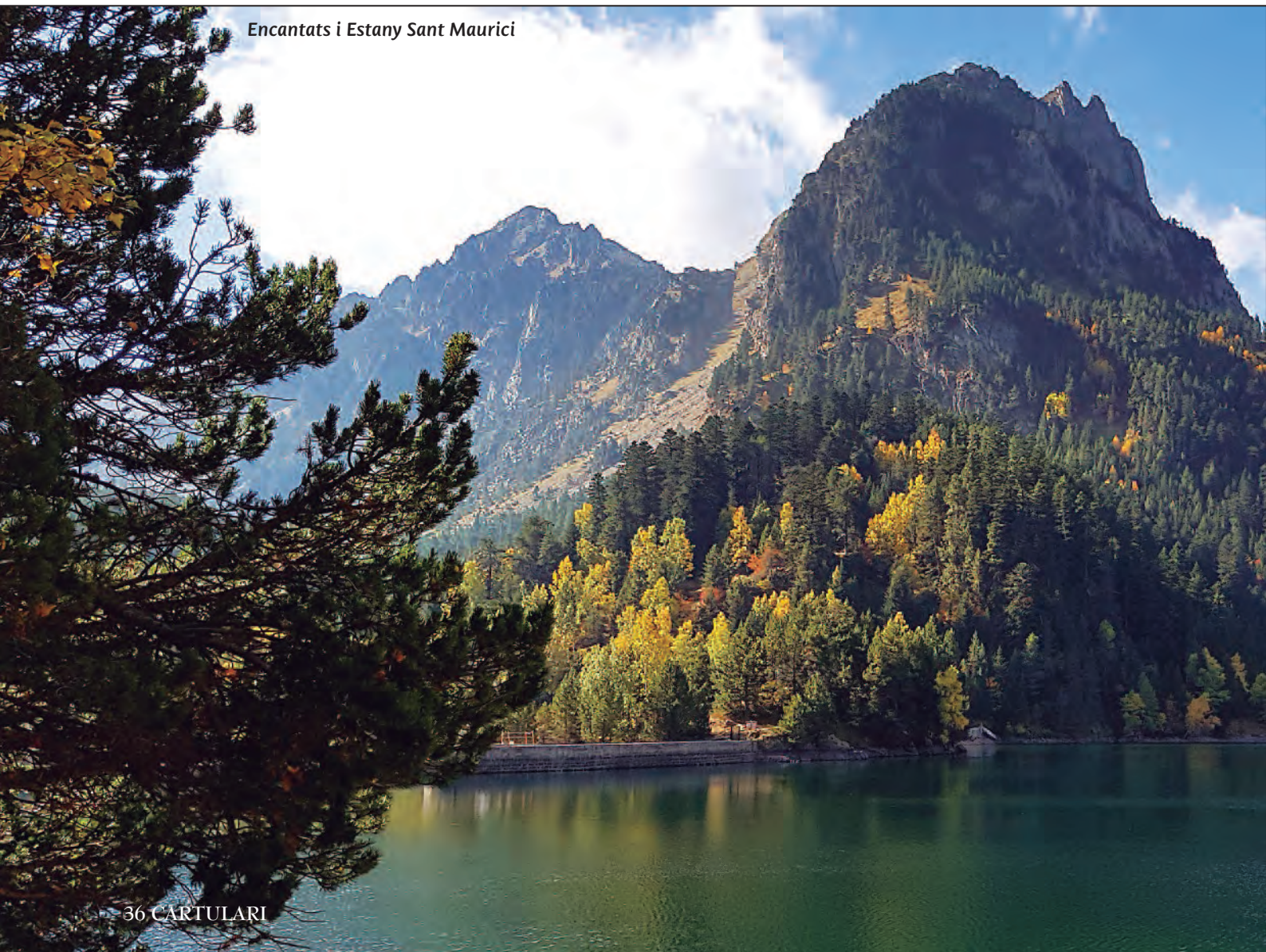

Grup al Port de la Bonaigua

haviem estat, aquest paisatge no et deixa indiferent i sempre el gaudeixes com si fos la primera vegada. **És un entorn veritablement impressionant per la seva gran bellesa. Vam veure Els Encantats i Agulles d'Amitges, amb tota la seva esplendor.** I en Manel ens va proposar que els que volguéssim caminar un bon tram podríem veure la **Cascada de Ratera, un espectacular salt d'aigua.** Tot el camí, i l'entorn que voreja l'estanc, és preciós, encara que el recorregut en alguns trams ens va fer patir una mica per la seva dificultat

però una vegada vam arribar al lloc indicat, la veritat és que valia la pena. Aquí vam estar una bona estona gaudint de tot el magnífic entorn. Però ja es feia tard per anar a dinar i no quedava un altre remei que tornar a desfer el camí fet per anar **al Refugi Ernest Mallafré, per fer un àpat a l'aire lliure en plena natura.** El menú molt bo i molt ben cuinat va agradar a tothom. Des d'aquestes pàgines felicitem els encarregats del refugi per la seva bona cuina i l'atenció vers nosaltres. Va ser un dinar molt agradable en un entorn privilegiat.

Encantats i Estany Sant Maurici

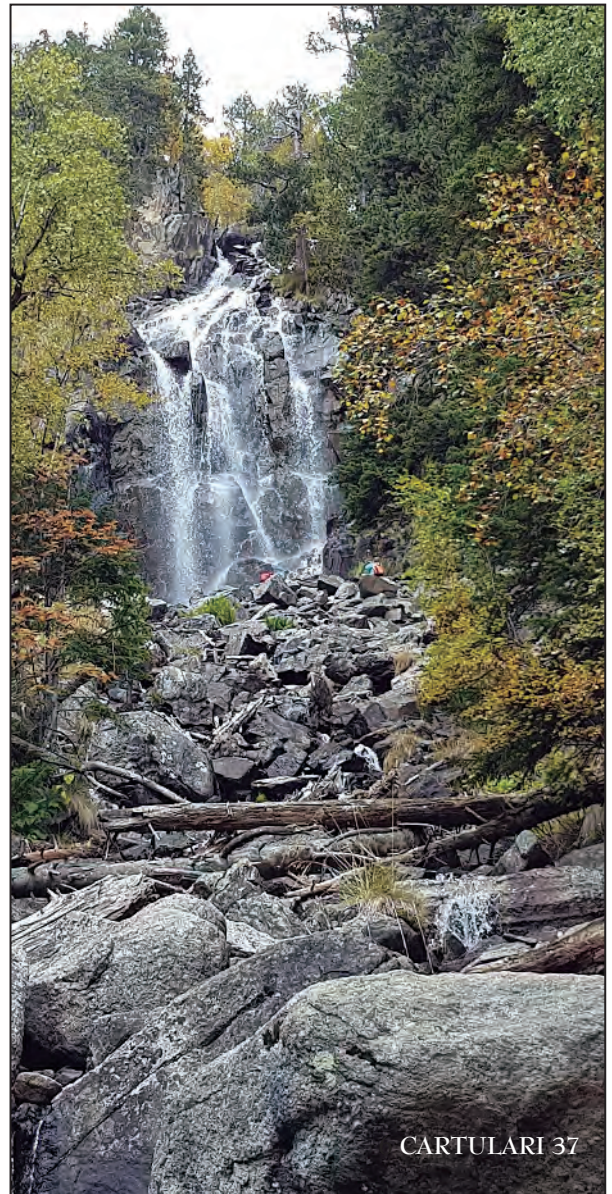
El refugi està situat a 1950 m d'altitud prop de l'Estany de Sant Maurici i als peus dels Encantats. **Li deu el seu nom al record i homenatge d'Ernest Mallafré Planella que va morir amb només 24 anys, a prop d'aquest lloc a conseqüència d'un allau quan descendia amb esquís del pic Monestero, el 31 de desembre de 1946.** El refugi es va obrir el 1975 i pertany a la FEEC (Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya).

Després de l'àpat i escoltar un nou poema ple de sentiment de la Raquel Serra, dedicat aquesta vegada al

Capítol Nobiliari dels Homes de Paratge, al qual pertany junt amb altres membres del grup, vam tornar a l'esplanada per agafar els taxis que ens van baixar fins a l'autocar per agafar carretera i tornar a Barcelona.

Una sortida més que com sempre ens ha deixat un bon record i de la qual hem gaudit tots. En Manel ja ens ha presentat una proposta per a la següent sortida, que estem convençuts que serà tan engrescadora i interessant com totes les que ens proposa. ©

Cascada de Ratera

Galeria d'imatges de la sortida

Representació
d'una antiga cuina del Pirineu.
Castell de Lourdes

Artiga de Lin

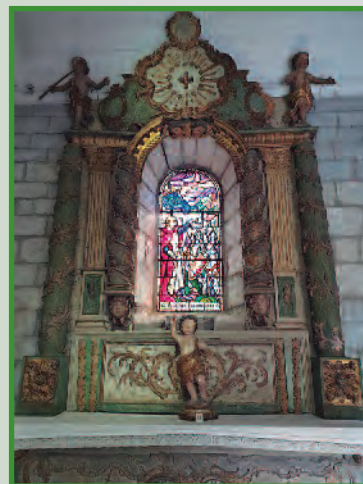
Exposició fauna dels Pirineus.
Castell de Lourdes

Salt d'aigua, Uelhs deth Joeu

Capella de
"Notre
Dame de
Chateau".
Castell de
Lourdes

Grup
davant
la font
de Hònt
deth
Gresilhon

Mobiliari i diversos utils de teixir.
Castell de Lourdes

Recorregut amb el trenet
dins de les coves

Coves de Bétaharram

Volta esculpida

Formació dita "El Claustre"

Dinar al Refugi Ernest Mallafré

Estany Sant Maurici

Detall cascada de Ratera

MAFALDA

DE PULLA I CALÀBRIA

Per Nati Regàs
Esriptora i
ponent medieval

Mafalda, comtessa de Barcelona i vescomtessa de Narbona, va néixer cap al 1059 o 1060 a Sicília, filla de la princesa longobarda Sikelgaita de Salern i el seu marit el noble normand Robert Guiscard d'Hauteville, duc de Pulla i Calàbria.

Les dates principals de la seva vida ballen sempre entre diversos anys, cosa normal quan ens situem en èpoques tan antigues. Tots els historiadors coincideixen, però, que l'any 1078, quan tenia uns divuit anys, amb la intervenció del Papa, interessat en lligar matrimonialment els casals normands amb la noblesa mediterrània, **la casen amb Ramon Berenguer II de Barcelona, conegut com el Cap d'Estopa.**

dis. Per evadir la justícia, Pere Ramon fugí a terra sarraïna i morí poc després. Desaparegut el germanastre, Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II heretaren el comtat de Barcelona l'any 1076, a la mort del seu pare, però la situació originà problemes complexos a l'hora de limitar jurisdiccions i assignar la percepció de tributs. Ramon Berenguer, el futur marit de Mafalda, marxà tot seguit a batallar contra els sarraïns a Múrcia però abandonà la campanya recelós del seu germà, que estava a Barcelona. Un cop a Barcelona sorgiren greus diferències entre els bessons, apaivagades només gràcies a l'esforç dels prohoms de la cort.

El seu marit compartia el comtat de Barcelona amb el seu germà bessó, Berenguer Ramon II. Tots dos fills de Ramon Berenguer I el Vell i Almodis de la Marca, la seva tercera muller, però havien estat precedits en la línia hereditària per Pere Ramon, fill primogènit nascut de la unió amb Elisabet, primera esposa del comte.

No és d'estranyar que es plantejés un problema successori quan Almodis defensà aferrissadament els drets dels seus fills bessons enfront de l'hereu legítim, **Pere Ramon, que el 1071 assassinà la seva madrastra Almo-**

L'any 1081, juntament amb el seu marit, van fer una donació de dos mil mancusos a la Catedral de Barcelona per

Escultures a la plaça de la Vila d'Hostalric, dedicades a Mafalda de Pulla i Calabria i el seu marit en Cap d'Estopa

tal de construir un retaule de plata. L'1 de novembre de 1082, Mafalda va donar a llum un fill, el futur Ramon Berenguer III, mentre es trobava a Rasès amb la seva cosina Mahalda de Roerga.

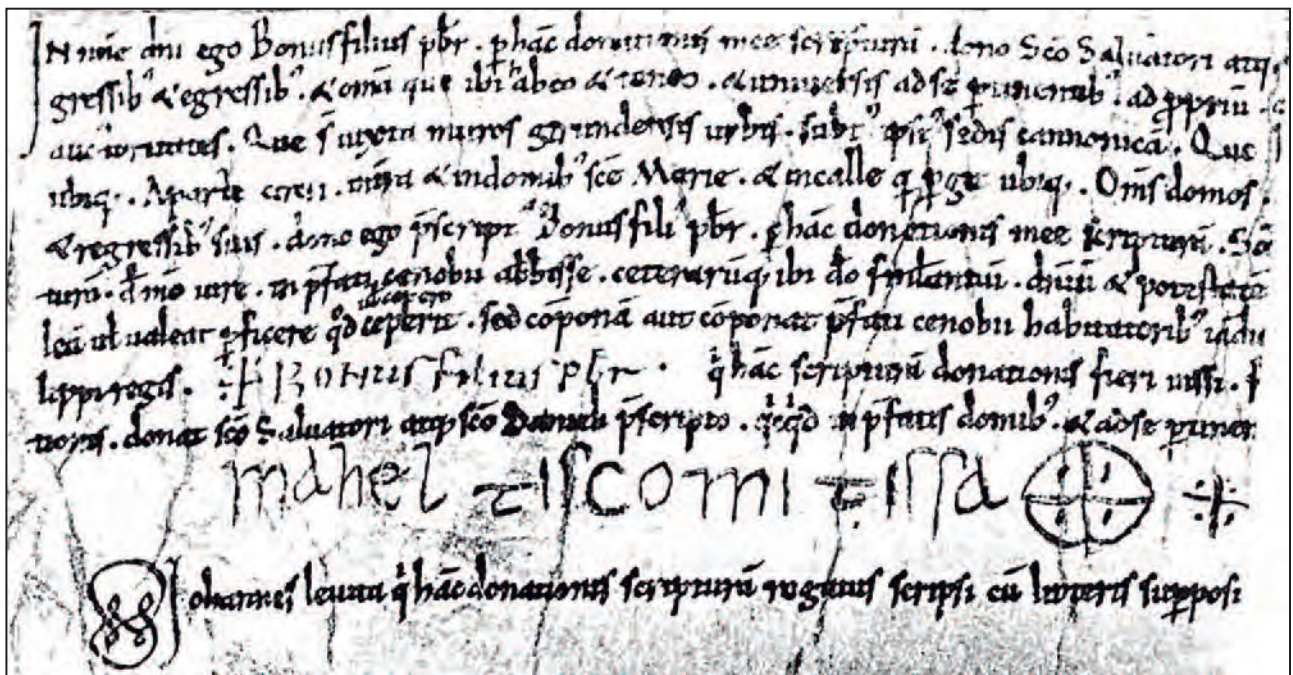
Pocs dies després, el 5 de desembre de 1082, el Comte de Barcelona i marit de Mafalda, Ramon Berenguer II, quan anava a Girona va ser assassinat per un grup d'homes en un bosc de Gualba, a la partida anomenada la Perxa de l'Astor, i el seu cos fou llençat al gorg del Comte. Les sospites sobre l'inspirador del magnicidi van recaure immediatament en el seu germà bessó, Berenguer Ramon II, amb qui compartia el govern del comtat de Barcelona.

Ja aleshores la veu popular atribuï l'assassinat a ordres secretes del seu germà bessó, que ha passat a la història amb el malnom de "El fratricida". Però mai no ha estat ben demostrada la seva responsabilitat i sembla que la vida del seu nebot nadó no va córrer cap perill ni quan va esdevenir-ne tutor. La mort del Cap d'Estopes va deixar en una situació molt precària a Mafalda i el seu fill, ja que aquest no podia heretar el comtat fins després de la mort del seu oncle (convertit ara en governant únic del comtat) No obstant això, va poder comptar amb el suport i la protecció del poderós llinatge dels Montcada.

amb el vescomte Eimeric I de Narbona amb el qual sembla que tingué sis fills, que van tenir una bona relació amb el seu germanastre.

Mafalda no descuidà els drets del seu primer fill i amb l'ajuda de molts nobles aconseguí que el testament del seu sogre, que estipulava que l'hereu d'un dels bessons havia d'esperar la mort de l'altre bessó per heretar, fos reinterpretat de manera que el futur Ramon Berenguer III als quinze anys esdevé comte de Barcelona i inicia un mandat remarcable que el farà merèixer el sobrenom de "el gran". Viu a Narbona fins al 1105 en què queda vídua per segona vegada. Llavors torna a Catalunya, on ja governava el seu fill, i es retira al convent de Sant Daniel de Girona, el qual havia dotat generosament i funda el monestir de Valldemaria, prop d'on havia mort el seu primer marit. El 1108, o 1112, mor quan tenia entre quaranta-vuit i cinquanta-dos anys.

Mercès a la gentilesa de la monja arxivera del convent de Sant Daniel, hi ha el coneixement d'un interessant document expedit per la comtessa de Barcelona i Girona, Mafalda o Mahalta de Pulla. El document escrit en pergami mesura 108 mm. d'alçada per 500 d'ample. El seu estat de conservació és bo i la lletra, de caràcter carolingi, es desxifra perfectament.

El cert és que Mafalda es trobà sola i sense recursos. Va haver de demanar diners i vendre's uns quants drets senyorials, i, sobretot, va haver de buscar un tutor per al seu fill i un altre marit per a ella. El 1083 prenia disposicions per assegurar l'herència de Carcassona i Rasés per al fill i, tornada a Catalunya, confia el nadó a la tutela del comte Guillem I de Cerdanya i després a la del seu cunyat Berenguer Ramon II. Vers el 1085 es torna a casar conservant, però, el títol de comtessa i firmant fins a les seves últimes aparicions com a comtessa vídua i mare de Ramon Berenguer,

Diu així el text traduït:

"En nom del Senyor, Jo, Bonfill prevere, per aquesta escriptura de donació meva. dono a sant Salvador i a sant Daniel, el cenobi del qual és situat prop les muralles de la ciutat de Girona, les meves mansions per enter amb [pis] sobreposat i el sol i et seu adornament. i amb les entrades i eixides i tot allò que hi tinc i posseeixo i totes les coses que hi pertanyen, com a cosa pròpia, amb consentiment i Llicència de la comtessa Maheltis. en l'alou de la qual son situades.

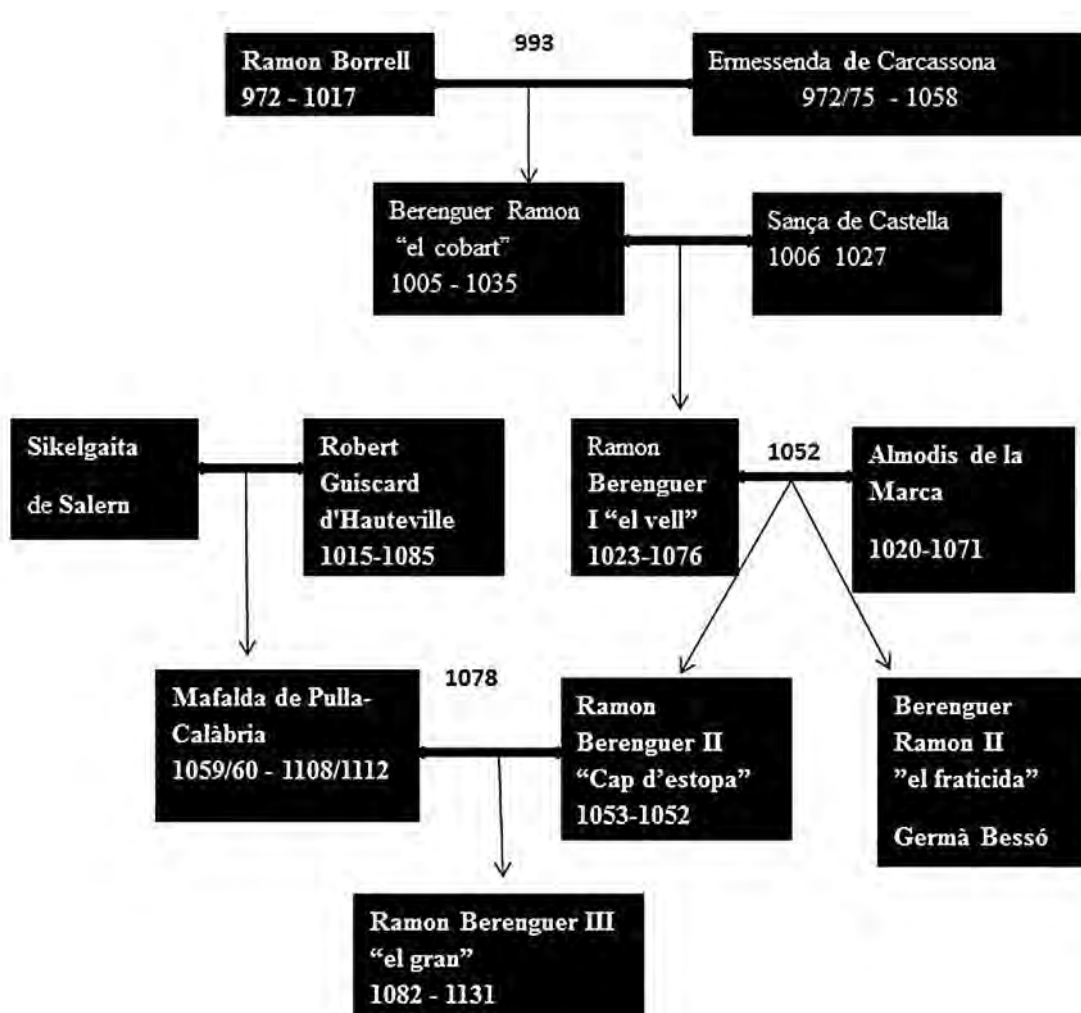
Signe de Maheltis, comtessa, amb consentiment i Llicència de la qual això ha estat fet i la qual per aquesta escriptura de donació dona a sant Salvador i a sant Daniel esmentat. Tot allò que la potestat comtal tenia en les dites cases i en les seves pertinences, és a dir, quatre diners i tota la resta i ho traspassa a la potestat de la ja dita abadessa com a alou propi i franc dels mateixos sants. Maheltis, comtessa, Guillem Mur, veguer. Signe de Bernat Guillem. Signe de Deusdedit Bernat. Signe de Pere Barcelona. Signe de Deusdedit. Signe de Berenguer, comte dels barcelonins i deis gironins. Signe d'Oliver. Joan Levita, qui he escrit, pregat, aquesta escriptura de donació amb les lletres intercalades, al dia i any predits",

Per això aquell no podia donar ni vendre la finca sense el consentiment de la propietària principal. El document té cura d'advertir que les mansions de Bonfill estaven situades en un alou de la comtessa. La finca era propietat de la comtessa com a persona particular i no pas com a administradora del fisc comtal. En canvi, el fisc comtal percebia sobre aquelles cases el tribut de quatre diners i escaig, que la comtessa, en qualitat de tal, cedí també al monestir de sant Daniel. **El document ens dona unes dades força precises:**

Es trobaven a tocar les muralles de Girona. Aquest detall és important perquè per altres fonts documentals sabem bé que la Canonja, canònica o residència canònica, era l'espai situat darrera la torre Cornèlia, entre el claustre de la Catedral i els jardins de la casa de l'Obra, on ara hi ha el Museu de la Catedral.

ELS AMOS DE LA FINCA

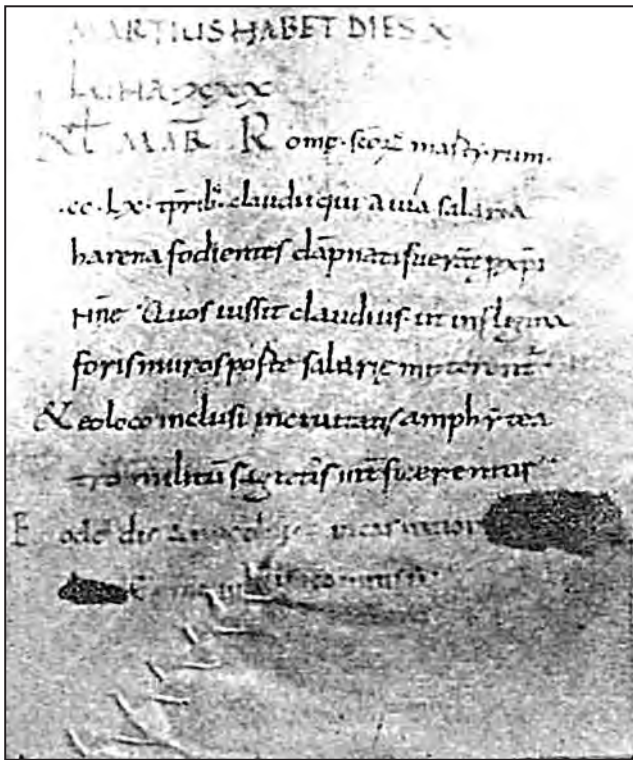
Allò que primerament captiva l'atenció és que la finca donada a sant Daniel tenia dos amos que foren dona-

dors. Un era el prevere Bonfill i l'altre la comtessa Maheltis o Mael-lis, com s'anomena en el document, si bé la signatura autèntica de la seva mà, diu Maheltis. A més dels dos propietaris, encara gravaven la finca els drets d'un tercer, el fisc comtal. Prevere Bonfill tenia el domini útil de les cases donades, n'era propietari i les podia alienar, sota el domini directe o el senyoriu de la comtessa Maheltis.

L'autor de la nota, que devia ser del segle XIV, sabia que aquell sepulcre, encara situat ran de la porta principal de la Seu, era de la muller del Cap d'Estopes situat a la seva vora; però enlluernat pel renom d'Ermessenda va creure que aquesta era la muller d'aquell comte. L'autor de la nota de les Actes capitulars del 1412 fou més caut i només digué que era la comtessa de Girona.

Martirologi del segle XI, on d'esmenta la mort d'Ermessenda sense cap al·lusió al seu sepulcre

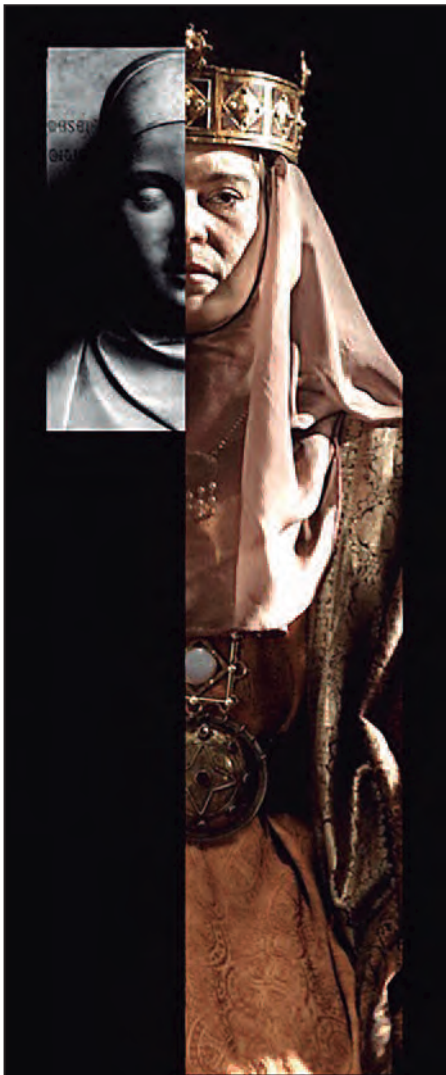
Martirologi del segle XIII, al qual s'hi ha afegit molt tardanament "jau prop del seu marit el Cap d'Estopes"

L'error de la nota del martirologi passà al llibre d'òbits del mateix arxiu catedralici, on al foli 14 es llegeix; "Obit de Madona Ermessen. comtessa de Girona... jau en una bella tomba. alt en la paret prop la capella de sant Marti".

EL SEPULCRE D'ERMESSEDA O DE MAFALDA

Durant temps es va creure que la tomba de la comtessa Ermessenda, actualment a l'interior de la nau de la Catedral de Girona, corresponia a Mafalda de Pulla-Calàbria. Com el seu primer marit, està enterrada a la catedral de Girona, primer al costat de l'entrada principal i després va ser traslladada juntament amb les restes del marit a la part sud de l'església, a un bell sarcòfag de finals del segle XIV, obra de l'artista Guillem Morei. Hi ha qui diu que les restes d'aquest matrimoni comtal han quedat barrejades amb les de la comtessa Ermessenda, la besàvia del Cap d'Estopa. ©

Sepulcre de Ramon Berenguer II, Cap d'Estopa, marit de Mafalda. Catedral de Girona

Fotomuntatge de la comtessa Ermessenda

LA MÚSICA MEDIEVAL

SEGONS L'ARTISTA CARANDELL

Per Glòria Jara
Articulista i
animadora cultural

Quan es neix amb una habilitat innata, molt sovint es desenvolupa abans que aprenentatges tan primers com el de caminar, parlar,... és el cas de **Joan Pujol i Carandell**. Nascut a principis de

la dècada de 1950, ben aviat va mostrar facultats vers el dibuix i els colors, i una obstinació per aconseguir uns resultats perfectes. Durant l'etapa de la infantesa les seves obres artístiques van anar adquirint prou solidesa fins a tal punt que amb tan sols 17 anys es va iniciar al món de les exposicions i poc després, als 21 anys ja es va dedicar de ple a la pintura. **Un art que l'ha portat a tenir un reconeixement internacional.**

Joan Pujol i Carandell, més conegut amb el nom artístic de Carandell, ha exposat a la galeria Lleonart i a la Sala Gaudí de Barcelona; al Saló Internazionale "REMO BRINDISI" de Castello Estense, (Itàlia); al Salon Internacional Beaux-Arts de Béziers; a Brussel·les, Oostende, Oostduinkerke,... Ha presentat diverses vegades audiovisuals de la Història de la Música a la Casa Cultural Bisbe Lorenzana i a "La Caixa" de Girona,... **Carandell figura en el Llibre dels Rècords Catalans**; en el Diccionario de Artistas Españoles Siglo XX de Madrid; en el Diccionari Ràfols d'Artistes Catalans i Balears de Barcelona; al Dictionary of International Biography Cambridge, England; al Diccionario Enciclopédico internazionale d'arte moderna e contemporanea; i al Who's who de Lausanne; a Gal Art de Barcelona; Guide One, New York; a l'Arteguía de Madrid; al Directorio Anual de Artes Plás-

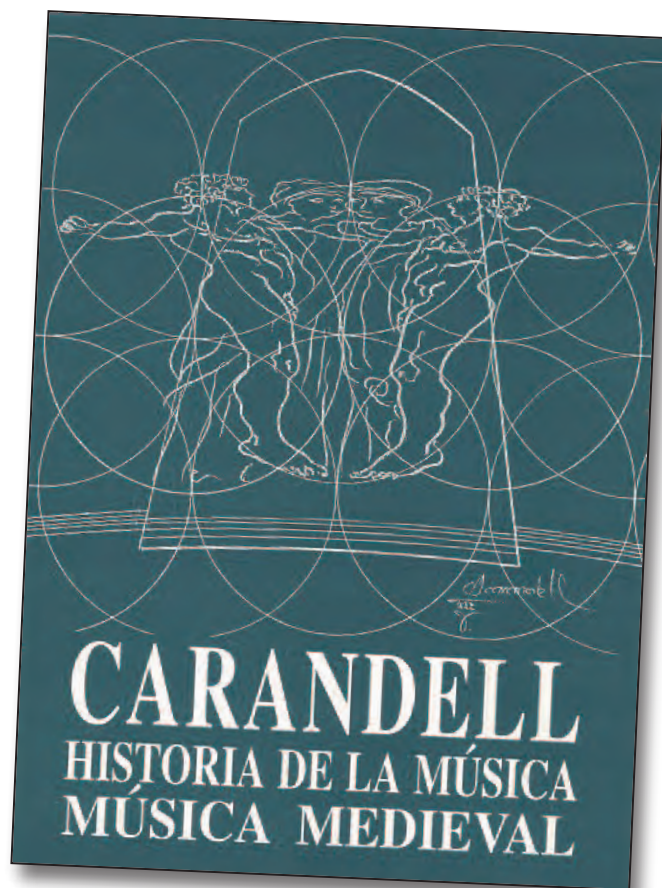
ticas, Barcelona; a la Guía de Arte 94, Barcelona; a l'Art-Speak, New York; al Rayonnement A.S.L. París, etc. És Membre i Délegué de l'Académie ARTS SCIENCES LETTRES de París; Membre International Art Promotion-France; Membre du Jury du SALON INTERNATIONAL DE PEINTURE, Béziers; ha estat invitat d'honor al III SALON INTERNATIONAL FRANCO-ESPAGNOL de Béziers; Honorary Member the Florida Museum of Hispanic and Latin American Art, Miami, etc.

La seva obra ha estat premiada amb el 1r Premi de Pintura de la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Girona; 1r Prix de Beaux Arts Ville de Girona; 2º premio Internazionale di Pintura-Remo Brindisi. Castello Estense; la Médaille d'Or, Médaille de Vermeil i Médaille d'Argent de l'Académie ARTS SCIENCES LETTERS; la Grand Médaille Herdenkingsmedaille Pieter Paul Rubens de Bruxelles; la Medalla Mostra Provincial d'Art de la Fontana d'Or de Girona; la Médaille d'Argent Cercle des Baeux Arts European de Béziers (França); la Médaille d'Or. Mérite et Dévouement Français; Who's Who International-Art de Lausanne; Sélectionné Europe Salon-Prix Europa a Bruxelles; Sélectionné Salon "ARTS-SCIENCES-LETTRES PRESTIGE" de París; Frankfurtes Buchmesse de Frankfurt; Salon International Art A.C.E.A. de Barcelona; Arts Antiques Auctions AA. Bruxelles; De Standaard: Bruxelles; Guia Amir d'Artistes Plàstics de Palafrugell; Seleccionado premio Gabriel Morcillo; Diputación de Granada, entre altres.

CARANDELL ESTUDIA LA MÚSICA

En el transcurs de la carretera artística, Carandell no ha parat mai d'experimentar gràcies a l'afany de superar-se constantment i a l'obstinació a tenir un resultat perfecte. D'aquesta manera, la seva obra continuament evoluciona però sempre amb el segell de qualitat. En un article de Xavier Colomer-Ribot l'any 1994, l'artista explica que "L'art, en aquest cas la pintura, és una expressió de sentiment. No vull influir respecte a la meua forma de ser o de comportar-me, però el que vull és que les irradiacions de l'obra arribin al públic d'una manera positiva. Tant si és a través d'una escola o d'una altra, com si ets autodidacte, que en el fons ho som tots a partir d'una base sòlida, pots arribar a expressar de la forma que tu creus o sents. Aquesta sèrie està despüllada d'ornaments, de pressions, de condicionaments, i d'aquí surt el que jo dic el simplisme, d'una forma molt natural, sense que estigui carregada de sensacions negatives; arribar d'una manera pura a la persona. (...) L'obra que té qualitat ha de tenir els mateixos elements que hi ha a la naturalesa: l'harmonia de color, el moviment, l'equilibri i la força. Com més elements d'aquests té, més qualitat té l'obra". Carandell és un artista que pretén donar un punt de referència concret, un fragment figuratiu a

l'espectador perquè aquest pugui deixar volar la seva imaginació i percebre sensacions.

Tot i no ser músic, la música és la seva passió fins a tal punt que l'ha portat a estudiar la història de l'art dels sons i plasmar-la en la seva obra pictòrica. Segons Arnau Puig, president de l'Associació Catalana de Crítics d'Art "Els més grans artistes contemporanis han identificat pintura i música, color i so". Sens dubte, Carandell n'és un d'ells.

La "Història de la música" és el projecte que va iniciar a finals de l'estiu de l'any 1989 i que encara avui, després de 30 anys continua estudiant des del vessant de la psicologia humana a l'arquitectura passant per la ciència, la natura, la figura, la música en sí mateixa i totes les arts plàstiques. Va començar amb el jazz i el saxofon en blanc i negre i posteriorment es va endinsar cronològicament amb el període, Greco-Romà, per després representar el Període Medieval - Gòtic, el Renaixement, el Barroc... fins a arribar al segle XX-XXI. Els inicis a aquest projecte es remunten a l'estudi de la història de la música i a partir d'aquí la seva sensibilitat el va portar a anar pintant instruments des dels més antics a vegades amb fons arquitectònics i en altres ocasions amb fons abstractes, expressionistes. De fet, l'obra de Carandell és expressionista amb un vessant filosòfic.

Cant Gregorià

Gòtic i Arquitectura

Figura gòtica

Carandell explica que els primers períodes l'estudi va ser monogràfic. Va representar els instruments, l'arquitectura de l'època i de mica en mica va anar entrant en la part de la vibració, és a dir, d'on surt el color i la forma del so. I és que l'artista, que avui protagonitza l'article, sempre va més enllà de la qüestió purament estètica, li agrada arribar a l'essència –en aquest cas, de la música–, fet pel qual li permet compondre una obra com si es tractés d'una partitura a partir de les sensacions que viu mentre l'estudia. **El primer pas que fa Carandell és escoltar l'obra musical i després la va representant en esbossos que ell anomena estudis.** Un cop té l'obra muntada la pinta però a vegades no pot representar-la tal com la té en ment tot i que admet que a vegades és més important un estudi que una obra en color.

CARANDELL REPRESENTA LA HISTÒRIA DE LA MÚSICA MEDIEVAL

Entre els anys 1991 i 1995, Carandell va treballar els instruments, l'arquitectura, el cant gregorià i les escenografies de l'edat mitjana. **En un primer moment va gaudir de peces de cant gregorià del monestir Sant Domènec de Sils i d'obres musicals com els Cants d'Alfons X El Savi, salms i càntics.** Entre altres esmentem "Veni, veni, Emanuel", "Chants de l'église de Rome" com "De l'adoration de la Croix", "Messe de saint Marcel", "Alleluia" i "Offertorium". Altres peces musicals són "Kyrie: Principium effectivum", "Sumer is icumen in", "O Virgo splendens", "Isayas cecinit", així com "Ave Maria stella", de Johan-Magnus Sjöberg i "Madrigal", de Miguel Sunyer més pròpies del medieval contemporani.

Després de l'escolta atenta de la música medieval, la inspiració el va conduir a pintar obres com "Arquitectura gòtica i Música" amb la tècnica de xilografia; "Càntiques de Alfonso el Sabio" (1221-1284), acrílic sobre paper; 30 obres de "Homenatge a Sainte Cécile" Palais de la Berbie-Musée Toulouse Lautrec. Albi, xilografia; Càntiques de Alfonso X el Sabio "Figura i Gòtic", 20 obres d'acrílic sobre paper encolat; "Figura, vitralls i gòtic", 20 obres d'acrílic sobre paper; "Imatges i gòtic. Període Medieval (Càntiques de Alfonso X el Sabio)" amb tècnica mixta, acrílic i llapis de grafit sobre paper encolat; "Simbologia d'un personatge dins el claustre", acrílic sobre paper encolat; "Atril", amb tinta xina negra i vermella sobre paper Guarro; "Solteria-Saltiri" amb tinta xina negra i vermella

sobre paper Guarro; "Órgano portátil" amb tinta xina negra i vermella sobre paper Guarro. "Figures i gòtic dimensional" amb tinta xina; "Figura Gòtic", xilografia del llibre de bibliòfil, amb tinta negra i "La Pârtition Sabbato", amb tinta xina. També va representar els instruments de l'època com vihuela d'arc; oboè; flautes; orgue portàtil; saltiri -faristol de l'època-; cadeu; cornamusa,... i en el llibre de Bibliòfil hi trobem representades "Atril gòtic"; "Saltiri"; "Composicions gòtiques"; "Registre arquitectònic musical" i "Cal·ligrafia de text". Carandell va utilitzar diferents tècniques per presentar l'època de l'Edat Mitjana com el carbó, el guaix, l'acrílic i les xilografies en fusta a "Música i gòtic"; "Arquitectura i música"; "Instrument musical i gòtic"; "Viola i trobador"; "Imatge amb instrument medieval"; "Imatge medieval"; "Imatge amb arpa medieval" i "Santa Cecília" mentre que l'"Homenatge" està realitzat per mitjà de diverses tintes d'impressora i de tinta xina.

Les obres de l'artista mostren una sensibilitat especial cap a l'arquitectura gòtica i en especial a la llum i la força dels vitralls. Ja de ben petit li atreïen els vitralls de les esglésies i un cop endin-sat de ple en el món de l'art ha sabut crear una consonància en la transparència dels vitralls, del color mitjançant la fusió dels colors. **Després de treballar 30 anys en el projecte "Història de la música", Carandell confessa que la música de l'època**

Sainte Cécile

medieval té una vibració diferent transmesa per la intensitat lluminosa i color dels vitralls. Una vibració que l'artista transforma en color. Cada nota musical té un color diferent i formen unes àrees que plasma molt bé a les seves obres. Fent honor a l'expressió "Paleta pobra, obra rica" trobem que l'escriptura i la partitura de música escrita hi predominen tan sols els colors primaris, vermell, groc i blau perquè són els que tenen molta força. **El color blau té poder espiritual, el vermell potència, fortalesa física, el groc intel·ligència, el violeta lila transició i el verd curació.** Per Carandell, una obra sense força és com un fruiter sense fruita. És més, perquè l'obra tingui qualitat ha de tenir com a requisit, força, harmonia i equilibri.

Dins de l'època medieval, Carandell també es va inspirar en els trobadors i en la seva música. Concretament va realitzar sis pintures-mural, pintades sobre tela acompanyades dels seus estudis o dibuixos -conjunt arquitectònic realitzats a 2-3 tintes i tècnica mixta sobre paper- i 12 obres que formen els períodes de la música, realitzades amb la

Figura gòtica

Xilografia titulada
Figura gòtica

tècnica mixta sobre tela, paper i taula de fusta. Carandell explica que va utilitzar com a suport paper Guarro i papers encolats per la nitidesa del traç. El pinzell, pintura, tiralínies, algun retolador per representar el pentagrama, però sobretot va utilitzar la tinta xina perquè el traç de la tinta xina et permet donar volum, a diferència del retolador.

CARANDELL VIST PELS CRÍTICS D'ART

Un cop acabada tota l'obra artística del període medieval es va exposar a Girona, a la capella gòtica de Santa Llúcia de Crespià, al castell de Benedormiens de Castell d'Aro, i com a retrospectiva al Palau de Reis de Mallorca, a Bèlgica, a Cotlliure, i a l'State University of New York, Albany-Buffalo de Madrid va presentar el llibre de bibliòfil. La història de la música medieval va generar una allau de crítiques que per problemes d'espai només es

El trobador

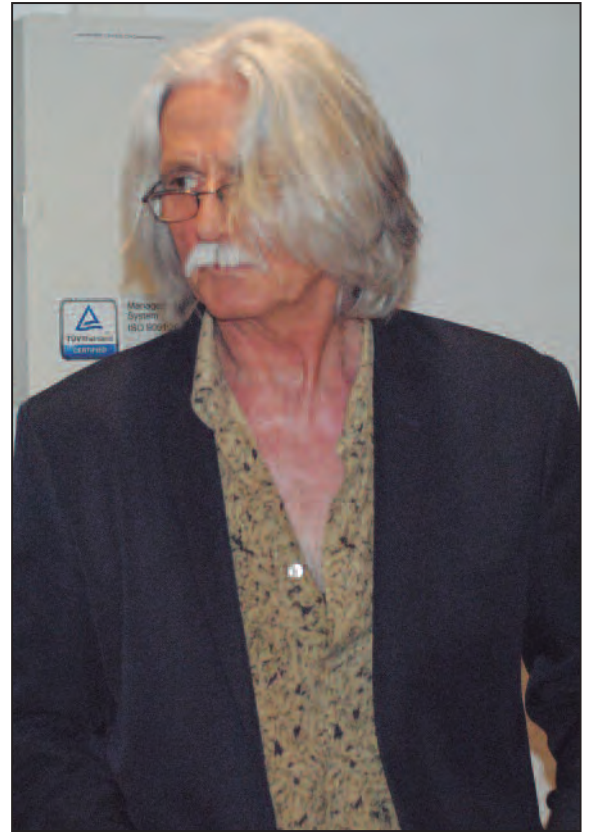
Instrument de l'època

citarà la del crític d'art Josep Maria Cadena: *"De la mateixa manera que un bon dibuixant – Pujol Carandell ho és en grau molt elevat- pot representar els objectes sense mai arribar a sentir-los, molts pintors poden descriure tota una orquestra –director inclòs- sense tenir oïda musical. El nostre pintor, però, la té molt sensible i ho expressa amb el color de les seves composicions."*

Carandell és un artista que s'emmiralla amb grans mestres com Leonardo da Vinci i Rembrandt, mentre que Giorgio de Chirico és el referent més important de la metafísica. És considerat, pels crítics d'art, com un extraordinari dibuixant i un excepcional pintor i ho ha demostrat, sens dubte, en la Història de la música. Una assignatura que tenia pendent, ja que li ha permès unir dues arts que l'apassionen per crear la música materialitzada amb el color i la forma, el dibuix, figures,... amb criteris artístics com l'originalitat i la creativitat.

Carandell atorga a l'art una finalitat en si mateixa a partir d'uns trets personals i inconfusibles però plena d'harmonia com la música dels grans compositors de l'època medieval. ©

Fotos: Carandell

Imatge de l'artista Carandell.
Foto: Olga Fortuny.

La partitura

Racones de Barcelona

Per Lluïsa Goberna

Carassa de dona al carrer dels Mirallers

LES CARASSES DE CIUTAT VELLA

Les carasses, figures de pedra que representaven caps de dones, sàtirs, dimonis, meduses, com a símbol del pecat i la luxúria, servien per indicar el lloc on hi havia un prostíbul.

Segurament si anem passejant per aquests carrers plens d'història del Barri Gòtic, pot ser que no ens adonem que hi ha aquestes carasses a les cantonades d'alguns carrers o potser sí que les observem, però no sabem ben bé què signifiquen. Són vestigis no

gaire coneguts d'un passat que encara queden a Barcelona i que si ens hi fixem bé i els sabem interpretar ens expliquen històries força interessants.

Aquestes cares de pedra van sorgir al segle XVII, posteriorment a la Guerra dels Segadors, quan va haver-hi un tràfic marítim important i van proliferar el bordells per tal de donar servei als mariners i també a les tropes. Com

l'analfabetisme en aquella època era molt alt i com que a més la prostitució no estava gaire ben considerada, es feien servir símbols i senyals amb un codi especial per tal de marcar on es podien trobar aquests bordells.

L'Església va tenir un paper rellevant en el negoci de la prostitució. Els dies en què se celebraven festes religioses les prostitutes eren recloses al convent de les Egipcíaques i les monges les volien convèn-

cer perquè deixessin la "mala vida" i passessin a formar part de la comunitat. Mentre no treballaven els assignaven un sou, que subvencionaven amb el lloguer dels molins de les Basses

de Sant Pere. Però aquest negoci, considerat el més antic del món, no el podien aturar i per això van passar a controlar-lo. **D'aquesta manera, segons deien, els diners que sortien de la luxúria i el pecat podrien fer-los servir i destinar-los a causes caritatives.**

Algunes d'aquestes carasses es poden veure encara. **Una de les més ben conservades i conegudes és la que es troba al carrer dels Mirallers, cantonada Vigatans, i es pot veure perfectament.** Representa la cara d'una dona. L'any 1983, en un pla de rehabilitació, es va enderrocar l'edifici on estava la carassa, però gràcies a les demandes del veïnat posteriorment la van tornar al seu lloc, on es pot veure actualment.

Un altre es troba a la cantonada del carrer de les Mosques i Flassader i es coneix amb el nom de Papamosques, perquè sembla que estigui menjant mosques i alhora en al·lusió a la figura que marca les hores a la catedral de Burgos. També pot ser pel nom del carrer. Aquí, segons es diu, hi va haver un prostíbul de certa categoria freqüentat per mariners.

I un dels bordells més desconeguts de la Barcelona antiga es troba al petit i amagat carrer de les Panses, prop de Santa Maria del Mar. S'arriba pel carrer de les Trompetes i quan es passa la volta hi ha un edifici on al balcó del tercer pis es pot veure una carassa amb barba. Tot fa indicar que en aquest pis hi havia un prostíbul.

Se'n podien trobar més però amb el pas del temps han anat desapareixent. ©

Esquerra: Edifici del carrer de les Panses, on es troba la carassa amb barba (marcat amb un cercle) i detall de la carassa

Carassa Papamosques

El 26 de setembre d'enguany va tenir lloc a la Biblioteca Pública Arús la conferència "ELS MISTERIS DE MARIA MAGDALENA, a càrrec de l'escriptor i investigador Àngel Gordon

Àngel Gordon té una llarga trajectòria d'investigació de diversos temes i al llarg dels anys ha ofert nombroses xerrades molt diverses i totes elles de gran interès. És autor també de diversos llibres.

El personatge de Maria Magdalena és molt controvertit, ja que l'Església ens ha presentat sempre una Magdalena molt diferent de la que els estudiosos i investigadors han anat descobrint al llarg dels anys estudiant els Evangelis, que no té res a veure amb la Magdalena que ens volen fer creure.

A l'inici el conferenciant ens va parlar del fet que la dona no era ningú a l'Edat Mitjana. L'Església sempre ens ha dit que la Magdalena era prostituta i que va ser apedregada. Se la considerava una temptadora del desig. El papa Gregori Magne va ser qui va fer la gran difamació de M. Magdalena, però si s'investiguen els Evangelis, s'hi troben uns fets molt diferents dels que acabem d'esmentar. Era una dona rica, adinerada de la població de Magdala, (*actual Migdal a Israel*), no una prostituta. Els seus germans eren Marta i Llàtzer.

Maria de Magdala va ser confosa també amb altres Maries associades al ministeri de Jesús. **A Orient se l'anomena Isapostoles (igual que un apòstol); a Occident apostola- apòstolorum (apòstol d'apòstols).**

Hi ha documentació on es diu que va ser sacerdotessa d'Isis. La paraula ungir és un ritual i Maria Magdalena, com a sacerdotessa, feia uncions, olis.

El conferenciant ens va introduir en detalls i fets de la vida d'aquest personatge tan emblemàtic i carismàtic. **Es diu que l'Evangelí de Sant Joan va ser escrit per Maria Magdalena**, ja que era l'única que tenia coneixement de la resurrecció de Jesús i aquest fet surt a l'Evangelí. Segons la tradició jueva un home solter no pot ser rabí. Per tant, Jesús no podia estar cèlibe. Les bodes de Canà, segons diverses fonts d'investigació eren les de Jesús amb Maria Magdalena. La creença dels càtars era també que la Magdalena era l'esposa de Jesús. Els càtars creien en el principi de la feminitat i això l'Església no ho admetia.

A la mort de Jesús va viatjar des de Palestina fins a la regió de la Camarga a França. Van venir en una barca sense veles, timó ni remos fins a arribar miraculosament a Sainte Marie de la Mer, junt amb Josep d'Arimatea, Maximin, Marta i Sara. **Va viure 30 anys en una cova de la regió denominada "Sainte-Baume". Maria Magdalena, patrona de la Provença, era per si mateixa la "Sainte Baume".** També l'himne de França porta el seu nom. A França hi ha molta devoció per la Magdalena i el seu culte està connectat a la llegenda del Sant Grial.

Es poden veure diversos retaules i escultures de la Magdalena embarassada, per exemple a Rennes-le-Château (França). La custòdia de la sang reial estava, segons alguns sostenen, al controvertit Priorat de Sion.

Es diu que va morir a Aix-en-Provence i que les seves relíquies resten a la cripta de la basílica de la població de Saint Maximin- La Sainte Baume.

Maria Magdalena fou segons fonts d'investigació el personatge més important de la vida dels apòstols però segueix sent encara un personatge ple de misteris i enigmes.

Després d'aquesta interessant xerrada va començar un col·loqui que va resultar força engrescador en què tant els assistents com el conferenciant van participar molt activament. ©

L'Institut
i l'equip
del CARTULARI
us desitgem un
2020 ple de LLIBERTAT!!!

xevi
xivi
xovi
xuvi

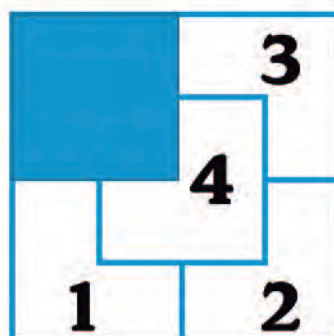

Herència màgica

Un mag té una propietat quadrada en la qual hi ha construït un estudi màgic que ocupa una quarta part de la propietat, tal i com mostra el dibuix A.

La resta de la finca és jardí i el repartirà entre els seus quatre fills però en quatre parts **EXACTAMENT** iguals.

Saps com ho farà el mag?

ENDROCRINOLOGIA I NUTRICIÓ

Dra. Anna M. Aparicio Schwab

Col·legiada 26988

Travessera de Gràcia, 14 – 3er.
08021 BARCELONA
Tel. 93 202 31 04 – 93 209 57 42
aaparicioschwab@gmail.com

CENTRE MÈDIC FOGO
Plaça de la Llibertat, 8-9
08320 EL MASNOU
Tel. 93 540 92 56

Àngel Gordon Hipnòleg Clínic

*Què podem aconseguir amb la
Hipnosi clínic?*

1. Eliminar l'addicció al tabac i altres addiccions
2. Alleujar trastorns afectius
3. Ansietat i depressió
4. Tractament de dolors crònics i fibromiàlgia
5. Millorar defenses de persones que reben quimioteràpia
6. Induir al somni a persones que pateixen d'insomni
7. Tractament indicat per a obesos que volen perdre pes

Avui al segle XXI
"La Hipnosi clínic"
és clau per solucionar
"els teus problemes"

C/Bailén, 169, pral. 3a
08037 Barcelona
Tel. i Fax 934 592 255

C/ Canonge Dorca, 4, 1r
17005 Girona
Tel. 630 051 601

angelgordonlions@hotmail.com

SOFTDESK España, S.L.

Since 1997

Business representation agency and commercial brokerage

CAD/CAM/CAE - BIM

ARCHITECTURE, ENGINEERING &
CONSTRUCTION COLLECTION

PRODUCTS DESIGN &
MANUFACTURING COLLECTION

MEDIA & ENTERTAINMENT
COLLECTION

HEADQUARTER

Plaça de l'Enginyer Deulofeu, 10 B – 2a.
08914 BADALONA (Barcelona) -Spain -

Phone: +34 93 5193919 / +34 2426346 / +34 611460484
e-mail: softdesk@softdesk.cat

Number of intra-community operator for VAT purposes: ESB61501136

